

МОНОГРАФИЈА

ЗЕЛС

40 години
во служба
на општините

Монографија ЗЕЛС – 40 години во служба на општините

Издавач:

Заедница на единиците на локалната самоуправа на Република
Македонија - ЗЕЛС

За издавачот:

Душица Перишиќ, извршен директор

Адреса на издавачот:

ЗЕЛС, ул „Женевска“ б.б. П.Ф. 32 1000 Скопје, Република Македонија

Тел: 02/3099033; факс 02/3061994

е-маил: contact@zels.org.mk

www.zels.org.mk

Подготвил:

Ивана Серафимова

Весна Арсовска Динковска

Лектура:

Момент мал, Скопје

Тираж:

200 копии

Дизајн:

Бригада дизајн

CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека
"Св. Климент Охридски", Скопје

352.075.7(497.7)"1972/2012"

МОНОГРАФИЈА ЗЕЛС : 40 години во служба на општините
/ [подготвила Ивана Серафимова, Весна Арсовска-
Динковска]. - Скопје : Заедница на единиците на
локалната самоуправа на Република Македонија - ЗЕЛС,
2012. - 54 стр. ; 22x23 см

ISBN 978-9989-186-67-7

1. Серафимова, Ивана [уредник] 2. Арсовска -Динковска,
Весна [уредник]

а) Заедница на единиците на локалната самоуправа на
Република Македонија - 1972-2012

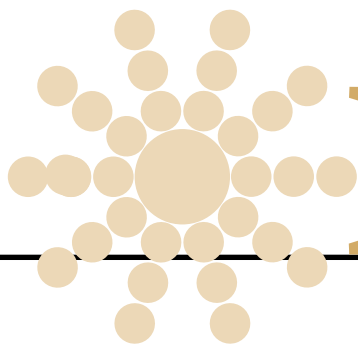
COBISS.MK-ID 91188234

Содржина

Предговор	5	Изет Меџити, потпретседател на ЗЕЛС и градоначалник на општина Чаир	44
Вовед	7	Љупчо Којчиноски, градоначалник на општина Дебарца	45
Создавање цврста платформа и најширока соработка на општини во Македонија	11	Славко Велевски, градоначалник на општина Могила	45
Прво и второ структурно престојување на ЗЕЛС	15	Хазби Идризи, градоначалник на општина Боговиње	46
Извршна канцеларија на ЗЕЛС	21	Невзат Бејта, министер за локална самоуправа на РМ	47
Планирање и програма на активности	22	Методи Петровски, поранешен претседател на ЗЕЛС	48
Услуги	27	Никола Ќурчиев, поранешен претседател на ЗЕЛС	48
Застапување и лобирање	27	Горан Ангелов, поранешен претседател на ЗЕЛС	49
Информирање	29	Андреј Петров, поранешен претседател на ЗЕЛС	51
Градење на капацитетите на општините	31	Методија Муратовски, поранешен секретар на ЗЕЛС	52
Саем на општини ЗЕЛС ЕКСПО	33	Пламен Георгиевски, поранешен секретар на ЗЕЛС	52
Е-услуги	34	Бранко Трајчевски, поранешен секретар на ЗЕЛС	53
Меѓународна соработка	35	Аиво Орав, амбасадор и шеф на Делегацијата на ЕУ во РМ	54
Резиме	40	Пол Д. Волерс, амбасадор на САД во РМ	55
Рекоа за ЗЕЛС	40	Татјана Фон Штајгер Вебер, шеф на Канцеларијата на СДЦ во РМ	55
Коце Трајановски, претседател на ЗЕЛС и градоначалник на град Скопје	40	Претседател на ЗЕЛС 1972-2012	57
Зоран Дамјановски, потпретседател на ЗЕЛС и градоначалник на општина Куманово	42	Извршен директор/генерален секретар на ЗЕЛС 1972-2012	57
		Акроними	58
		Користена документација	58

1972
2012

Предговор

Одбележувањето на Јубилејот - 40 години постоење на ЗЕЛС, претставува сериозен повод да ѝ се одаде силно признание на Заедницата, но истовремено и отвора простор да се направи еден рекапитулар на нејзиното досегашно дејствување. Токму тоа сакаме на краток и експлицитен начин да го споделиме со оние кои имале можност да учествуваат и да придонесат за нејзиниот денешен успех, но и со оние кои сакаат да „учат“ како успешно се опстојува низ времето. Затоа ја подготвивме оваа Монографијата „ЗЕЛС - 40 години во служба на општините“, која им ја посветуваме на сите некогашни и идни градоначалници, советници, општинска администрација, на нашите граѓани, но и на сите оние кои ѝ помагаа и сакаат и натаму да ја подржуваат локалната власт во Република Македонија. Монографијата може да се разбере и како едно потсетување дека само со децентрализирано владеење можеме да градиме демократско општество, да се приближиме кон потребите на граѓанинот и взаемно да се разбираме, независно од нашите политички, етнички и културни разноликости. Токму ваквиот став, со кој се „калеше“ Заедницата, низ сите овие 40 години ѝ

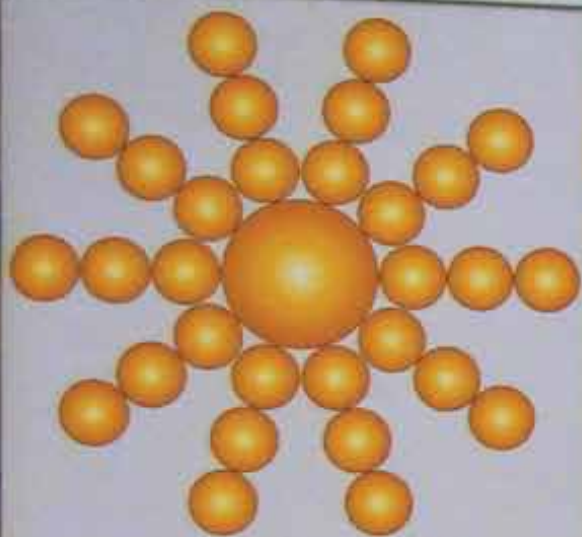
озвозможи да се издигне во успешна асоцијација која има силно домашно и меѓународно реноме, и која, пред сè, е почитувана од своите членки - единиците на локалната самоуправа, но и од спротивната, централната власт.

Мал е бројот на асоцијации во регионот кои можат да се пофалат со ваква импозантна цифра на сопствено континуирано градење, посветено на развивање на систем на локална самоуправа по мерка на граѓанинот, која прераснала во авторитетна, респектирана и моќна заедница.

Монографијата е потврда на нашиот досегашен успех, но и аманет за идните генерации да продолжат со уште позасилено темпо во надградувањето на системот на децентрализацијата, демократијата во земјата и зачувувањето на единството на локалната власт.

Душица Перишиќ
Извршен директор на ЗЕЛС

Коце Трајановски
Претседател на ЗЕЛС

ЗЕЛС

ЗАЕДНИЦА НА ЕДИНИЦИТЕ
НА ЛОКАЛНАТА САМОУПРАВА
НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

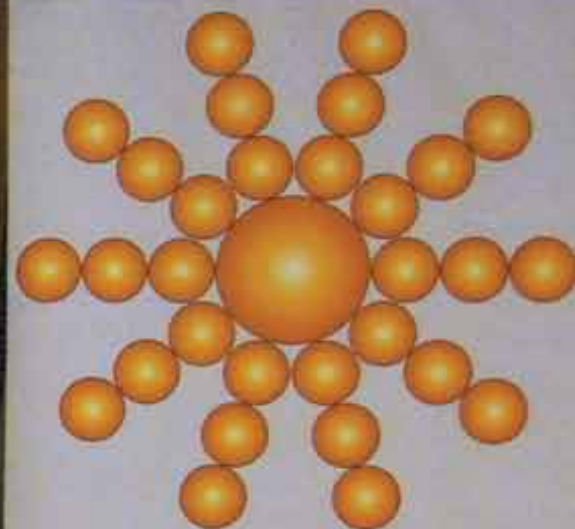

ЗЕЛС

ЗАЕДНИЦА НА ЕДИНИЦИТЕ НА
ЛОКАЛНАТА САМОУПРАВА
НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

BNJVL

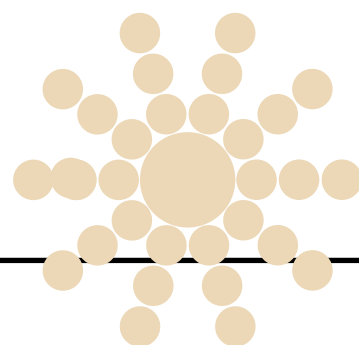
BASHKËSIA E NJËSIVE TË
VETËQEVERISJES LOKALE TË
REPUBLICËS SË MAQEDONISË

BNJVL

BASHKËSIA E NJËSIVE TË
VETËQEVERISJES LOKALE TË
REPUBLICËS SË MAQEDONISË

Вовед

Постоењето и функционирањето на Заедницата на единици на локална самоуправа на Република Македонија – ЗЕЛС несомнено е поврзано со политичкото милје во кое Заедницата дејствува. Оттука, произлегуваат актуелностите, проблемите, потребите и активностите кон кои се насочува, од природата на политичкиот систем, општоприфатениот начин на размислување, цели кон кои се стреми тогашната и сегашна Заедница на општини, а секогаш тргнувајќи од иста премиса – повеќе надлежности и средства за локалните власти.

Во потрага по лицето кое ќе го понесе приказот на причините на дејствување на тогашниот и денешен ЗЕЛС, сепак, се одлучивме тоа да го препуштиме на извадок од архивската меморија на општините. Избравме акценти од излагањето на Киро Глигоров, првиот претседател на Република Македонија, на 12-та седница на Собранието на Заедницата на општини

и градови на Македонија, одржано на 13 септември, 1991 година во Крушево. Од причина што ова излагање е дадено само пет дена по прогласувањето на независна и самостојна Република Македонија (8 септември, 1991 година), истото дава јасен приказ на организацијата на локалната самоуправа во претходниот систем, неговите слабости и предности, замислите и потребите за вклопување на локалната самоуправа во новиот политички контекст. Од тие причини, Ви наведуваме дел од размислувањата произлезени од пресекот на две сосема различни и спротивни политички множества.

Оценувајќи дека организацијата на локалната самоуправа е чувствително прашање, поради нејзината директна поврзаност со животот на граѓаните и нејзиниот капацитет да ги опслужува нивните секојдневни потреби, Глигоров ги наведува двете крајности од нашата пракса на локални власти.

„...Крајностите се од една страна она што ние го имавме во досегашното заедничко уредување на таканаречените општествено-политички заедници, каде што општините, организирани на начин како што беа организирани, претставуваат сепак мали државички, со сите функции што ги има државата. Нивна слабост е во тоа што нема вистинско разграничување меѓу оние класични државни функции и она што е развиена, модерна самоуправа, локална самоуправа. Во тие наши досегашни општини, државните функции имаа предност, а локалната самоуправа беше запоставена.

Натаму, општината, непосредно ги имаше функциите на полицијата и народната одбрана, кои се чисто државни функции. Од друга страна, животот наметнуваше грижа и за водовод, за улици, бидејќи не може еден град да постои, а да не мисли на овие работи. Но, сепак, овие други функции одземаа многу време и многу средства, големи ангажирања, за сметка на ова што треба да биде првостепена задача и насоченост на општината, кон оние животни проблеми кои создаваат одреден амбиент за живот на секој човек.

Другата крајност е можеби ова што сега ние го направивме, да направиме од општините „мали државички“. Општините останаа во досегашните нивни граници, но без материјална основа, без јасни функции и тоа не само во доменот на класичните државни функции, туку без јасни компетенции за најсуштествените задачи сврзани токму за комуналниот живот, со локалната самоуправа. Тие две работи не одат заедно.“

Идниот локален систем треба да ги надмине актуелните слабости и да се скрои во согласност со вистинските потреби на граѓаните, смета првиот претседател на Република Македонија.

„Ако треба за секоја промена во урбанистичкиот план за некој градежен плац да се добие одобрување од Министерството и дека

треба за тоа долго да се чека, тоа значи дека ја немаме најдено вистинската мерка за локалната самоуправа. А второ, и сосема не се јасни финансиските извори. Не може локалната самоуправа да биде само на таканаречената дистрибуција на насобраните даноци на ниво на Република или онаа репартиција на даноци. Мора да има изворни приходи и да се бори за тоа, а луѓето да знаат за која намена ги издвојуваат тие средства, итн.“

Глигоров го нагласува динамичниот систем на локалната самоуправа како процес кој постојано се надградува и менува зависно од практиката, при што треба да се користи и домашното и светско искуство со цел да се добие механизам на општинско владеење што ќе може да живее.

Темелот на новото државно уредување—Уставот на Република Македонија е следната станица на загриженост. Локалната самоуправа е дефинирана како посебна власт во уставните членови 114-117, со што се раздвојуваат функциите на државата од надлежноста на општината. До 1 ноември, 1995 година, 34 општини и градот Скопје егзистираат во правен вакуум, без посебна прилагодена на новиот политички систем законска основа за функционирање.

„...Општинските собранија се оневозможени да функционираат како треба поради што изостана ветената демократија за поефикасно функционирање на државата, со што граѓаните се лишени од остварување на своите права и интереси, при што целата одговорност за тоа се префрла на раководствата на општините, на имагинарен простор, а од сето тоа произлегува шаренило во функционирање на општината, во обезбедување средства за нивно финансирање, со присутна недефинираност на прашањата специфични за одредена средина, како и апсурдната ситуација, средствата да се централизираат во Републиката, а проблемите и обврските да им бидат оставени на општините...“

Извадокот од Нова Македонија од 1992 година јасно ја отсликува положбата и проблемот на општините во следните четири години, кога е донесен нов Закон за локална самоуправа и кога од тогашните 34 општини и градот Скопје, се создадени 123 и градот Скопје, по што се одржуваат првите локални избори во новото политичко милје на Република Македонија.

Денешниот систем на децентрализација во земјата се развива врз основа на Законот за локална самоуправа (29 јануари, 2002 година), за

територијална организација и посебен за градот Скопје од 16 август, 2004 година. Децентрализација на власта што ја имаме е и уставно вrameна со амандманите XVI и XVII, инкорпорирајќи ги и останатите начела од амандманите IV-XVIII (усвоени на 16 ноември, 2001 година), произлезени од Охридскиот рамковен договор, а кои се однесуваат на секојдневното функционирање на сега 84 единици на локална самоуправа и градот Скопје.

Децентрализацијата на власта, што денес ја препознаваме, започна да се спроведува на 1 јули, 2005 година.

Киро Глигоров,
претседател
на Република
Македонија, на
Конститутивната
седница на
ЗЕЛС, 1998
година. ЗОГМ се
трансформира во
ЗЕЛС.

ПЛАТФОРМА ЗА ТВОРЕЧКА СОРАБОТКА НА КОМУНИТЕ

- СИТЕ ОПШТИНИ ВО МАКЕДОНИЈА СТАПИЈА ВО ЗАЕДНИЦАТА
- ЗА ПРЕТСЕДАТЕЛ ИЗБРАН ДРАГОЉУБ СТАВРЕВ
- УПАТЕНА РОДЕНДЕНСКА ЧЕСТИТКА ДО ТИТО И ПИСМО ДО СОЈУЗНАТА СКУПШТИНА ПРЕТ-

СЕДАТЕЛОТ НА РЕПУБЛИКАТА ТИТО ДА БИДЕ ПОВТОРНО ПРОГЛАСЕН ЗА НАРОДЕН ХЕРОЈ

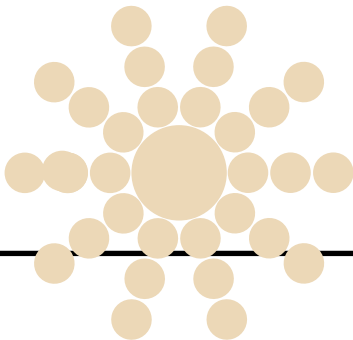
- НА ОСНОВАЧКОТО СОБРАНИЕ ПРИСУСТВУВАА АНГЕЛ ЧЕМЕРСКИ И БОШКО СТАНКОВСКИ

Создадена е цврста платформа за творечка и широка соработка на комуните во Македонија. е заклучокот што го понесовме од вчерашното основачко собрание во Скопје на кое се формира Заедница на општините и градовите на Македонија.

На собранието што го отвори претседателот Иницијативниот одбор за формирањето на оваа организација Драгољуб Ставрев, присуствуваа претставници на сите општини и градови во Републиката. Ставрев на собранието ги поздрави Ангел Чемерски, претседател на Централниот комитет на Сојузот на комунистите на Македонија, Бошко Станковски, претседател на Републичката конференција на ССРМ, Перо Коробар, претседател на Уставниот суд на Македонија, Филип Брајковски, претседател на сесии на општините на Собранието на СРМ и Зоран Груев, претседател на Републичкиот одбор на месните организации.

Членовите на Заедницата избраа претседател. За претседател е избран Драгољуб Ставрев. Работата се дели на два одбора — за комуналниот систем (претседател Кочо Тулевски) и за урбанизација и станарски прашања (претседател Томислав Пандев). Од основачкото собрание беше испратено

Создавање цврста платформа и најширока соработка на општини во Македонија

З аедницата на единиците на локалната самоуправа на Република Македонија (ЗЕЛС) се формира под името Заедница на општини и градови на Македонија (ЗОГМ) на 26 април, 1972 година, на предлог на Иницијативниот одбор, составен од претседатели на собранија на општините Битола, Куманово, Кочани, Охрид, Скопје и Тетово. Со одржаното Основачкото собрание во салон 19 19 на Центарот за култура и информации на град Скопје (барака бр.12) „создадена е цврста платформа и најширока соработка на комуните во Македонија“. Учествуваат претставниците на 30 општини, а покрај нив и Ангел Чемерски, претседател на ЦК на СКМ, Бошко Станковски, претседател на РК на ССРМ, Перо Коробар, претседател на Уставниот суд на СРМ и многу други. Основачкото собрание го усвојува Статутот на Заедницата, ги конституира органите, донесува „ориентациона програма“ и одлука за начинот

за обезбедување на „трошковникот за работа“ на Заедницата. За прв претседател на Заедницата е избран Драгољуб Ставрев, тогашен претседател на Собранието на град Скопје, Ванчо Петров, претседател на Собранието на општина Гевгелија, за потпретседател, а за секретар Љубомир Бабунски, кој останува на оваа позиција до 1987 година, кога и заминува во пензија. Членови на Претседателството се претседателите на собранија на општините Охрид-Милчо Балевски, Штип-Мане Атанасков, Куманово-Блашко Јаневски, Прилеп-Андон Тошевски, Титов Велес-Александар Варналиев, Кичево-Љупчо Угриновски, и Делчево-Славко Атанасов, а на Надзорниот одбор - претседателите на собранијата на општините Гостивар, Крива Паланка и Струга-Ацо Ристовски, Спиро Стојчевски и Анастас Костојчиноски. Во согласност со усвоениот Статут, се формираат два одбора за комунален (општински) систем и организација со претседател

Од Основачкото собрание на 26 април, 1972 година

Кочо Тулевски, претседател на Собранието на општина Тетово, и за урбанизам и комунално-станбени прашања на чело со Томислав Папеш, потпретседател на Собранието на град Скопје.

Принципите на кои е поставена Заедницата се: доброволноста во пристапот кон организацијата, необврзаноста на заклучоците и решенијата на организацијата, апсолутната сила на аргументацијата, како основа за заедничко усогласување на акциите што се преземаат и вонредното значење што се добива во организираното обезбедување на размена на мислења, искуства и заедничкото договарање за сите актуелни прашања на тогашниот општествено-економскиот живот и развој.

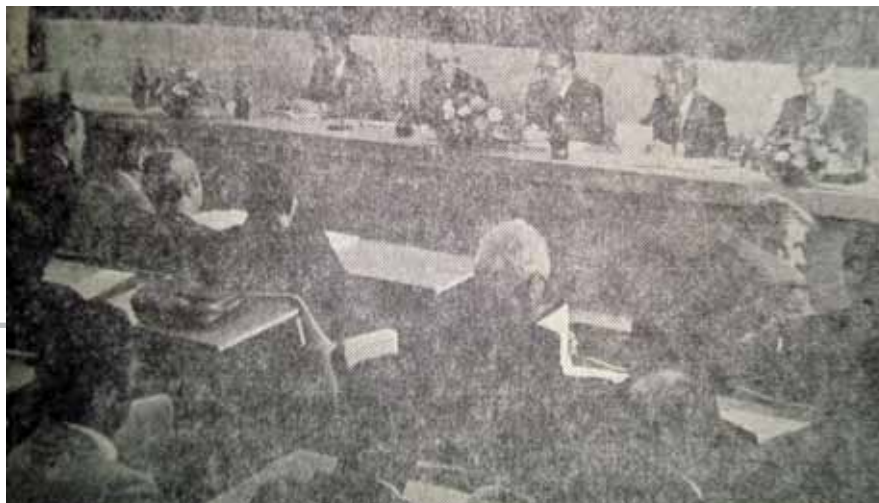
Почнувајќи од првото собрание, па сè до прогласувањето на независна Република Македонија на 8 септември, 1991 година, Заедницата се

занимава со редица проблеми и актуелни прашања, но во контекст на тогашниот политички систем. Теми од значење за општините се уставните амандмани, социјалната политика на општината, отстранување на социјалните разлики, ефикасната работа на тогашните самоуправни интересни заедници, станбената политика (на пример, утврдување основни елементи и мерила за определување на цената на станот), организирано снабдување на градовите со зеленчук и овошје, заштита на зимзелените дрва со забрана за нивна сеча, разгледување на Законот за утврдување

Љубомир Бабунски,
првиот секретар на
ЗОГМ во период 1972-
1987 година

Проширена седница на
Претседателство на ЗОГМ и
Извршниот совет на СРМ
одржана на 14 јуни,
1977 година на тема
„Поефикасно дејствување
на органите на управата“

и распределба на вкупниот приход и доход, ангажирано одржување на динамиката на производство, топлификациониот систем на градот Скопје, остварување на политиката на економска стабилност со приоритет на енергијата и извозот, рационално користење на потенцијалите за храна, стопанскиот развој, народната одбрана и внатрешна безбедност, за слабостите во функционирањето на органите на управата, комуналниот

ред и инфраструктура, регулирање на делегатскиот и мандатен систем, состојбите на депонии за депонирање на смет, заштита на водата, улично осветлување и многу други прашања.

Второ Собрание на ЗОГМ одржано на 26 септември, 1974 година во Скопје. Гости на седницата се и Благоја Талевски, Џемаил Вејсели, Сервет Салиу, д-р Трајче Грујоски и Хисен Рамадани. Кочо Тулевски, претседател на Собрание на општина Тетово, е избран за претседател на ЗОГМ.

„ Во тоа време станавме значаен фактор во општествениот живот во Републиката. Се наметнавме и Собранието на Македонија без наше мислење не можеше да донесе ниту еден закон што се однесуваше на општините, обврска која беше регулирана со Деловникот на Собранието. Доколку немаше мислење од ЗЕЛС, соодветната одлука се симнуваше од дневен ред, а јас бев често повикуван во Собранието по тие прашања да ги бранам нашите ставови.... Одржувавме чести и кратки седници за конкретни проблеми во општините. И што е најважно, успеавме да изградиме обврска на Собранието на СРМ и на Владата дека при одлучувањето мора да го имаат предвид мислењето на општините. Општините ја имаа Заедницата како свој дом и постојано ѝ се обраќаа со барања и мислења, предлози и земаа активно учество во низа

консултации“, пред пет години се потсетуваше Методи Петровски, претседател на Заедницата од 1976-1978 година.

Структурата на Заедницата остана иста до 1998 година и се состоеше од Собрание, кое ги вклучува претседателите на собранијата на општините. Собранието го избира Претседателството, кое на почетокот брои девет члена, а подоцна се проширува на 15, но од чиј состав секогаш се избира еден претседател и еден потпретседател. Надзорниот одбор, кој го регулира и врши контрола на материјално-финансиското работење на Заедницата, за што редовно поднесува извештаи и дава препораки, брои три члена. Работата на Заедницата се одвива преку одбори, чиј број постепено се зголемува во областа на финансиите, меѓународната соработка, политички систем, економски систем и преку секции во согласност со потребите во одредени области. Активностите на Заедницата се изразуваат преку заемање ставови, градење мислења, анализи, предлагање решенија, организирање расправи, средби и советувања, информирање на јавноста.

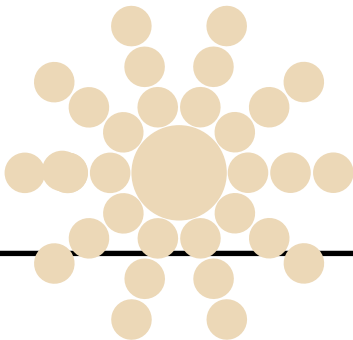
Извадок од Нова Македонија

„... Многу активна улога во тоа време имаше Комисијата за урбанизам и градежништво, како и Комисијата за политички систем, односно за унапредување на самоуправувањето во општините. Тогашните органи на локалната самоуправа беа истовремено и државни органи кои имаа изворни надлежности утврдени со Уставот и законите. Ние како Заедница бевме непосредно ангажирани во соработка со тогашниот Собор на општините во Собранието на Република Македонија. Немаше седница на Соборот, а ние да не учествуваме во нејзината работа и да не даваме мислења и предлози за законите кои се однесуваа на локалната самоуправа. Ние учествуваме како Заедница и во изготвувањето на анализи и други материјали што Собранието ги разгледуваше и од кои произлегуваа прописи и закони, заклучоци и решенија...“, е сведоштвото на Методија Муратовски, секретар на Заедницата во период од 1987 до 1989 година.

Шесто Собрание на ЗОГМ одржано на 30 јуни, 1981 година. Носечка тема е „Ангажирано одржување на динамиката на производство“

Прво и второ структурно престројување на ЗЕЛС

Пресврт во работењето на Заедницата се случува по прогласување на првиот Устав на независна и суверена Република Македонија. Највисокиот државен акт ја поместува локалната самоуправа како посебна власт во земјата, но поради отсуство на законска регулатива прилагодена на новонастанатата состојба, „малите државички“-општините остануваат без изворното управување на своја територија. Телата и органите на Заедницата ги насочуваат сите напори и сопствени капацитети истите да бидат дефинирани со закон, битка која Заедницата ја води пред институциите во државата во следните пет години за враќање на редот во „развластените“ општини.

Или закон или оставки, нема локална самоуправа без локална власт, состојбите во општините блиску до хаос, локалната самоуправа на

маргините, општините „лутаат“ во просторот под притисок на минатото и незгасната желба за власт, се редовните пораки произлезени од седниците на Собранието на Заедницата и упатени во јавноста во овој период. Ставот е заземен во 1995 година со поддршка на градоначалничката функција, место претседател на Собрание на општина и Општински совет место Општински собранија. Посебно внимание му е посветено на делот во кој се регулира употребата на јазикот на националностите во согласност со Уставот на Република Македонија, а се бара во законот да се внесе и одредба според која поимот „значителен број“ ќе подразбира учество од една третина на една националност во вкупниот број на населението во општината според последниот попис.

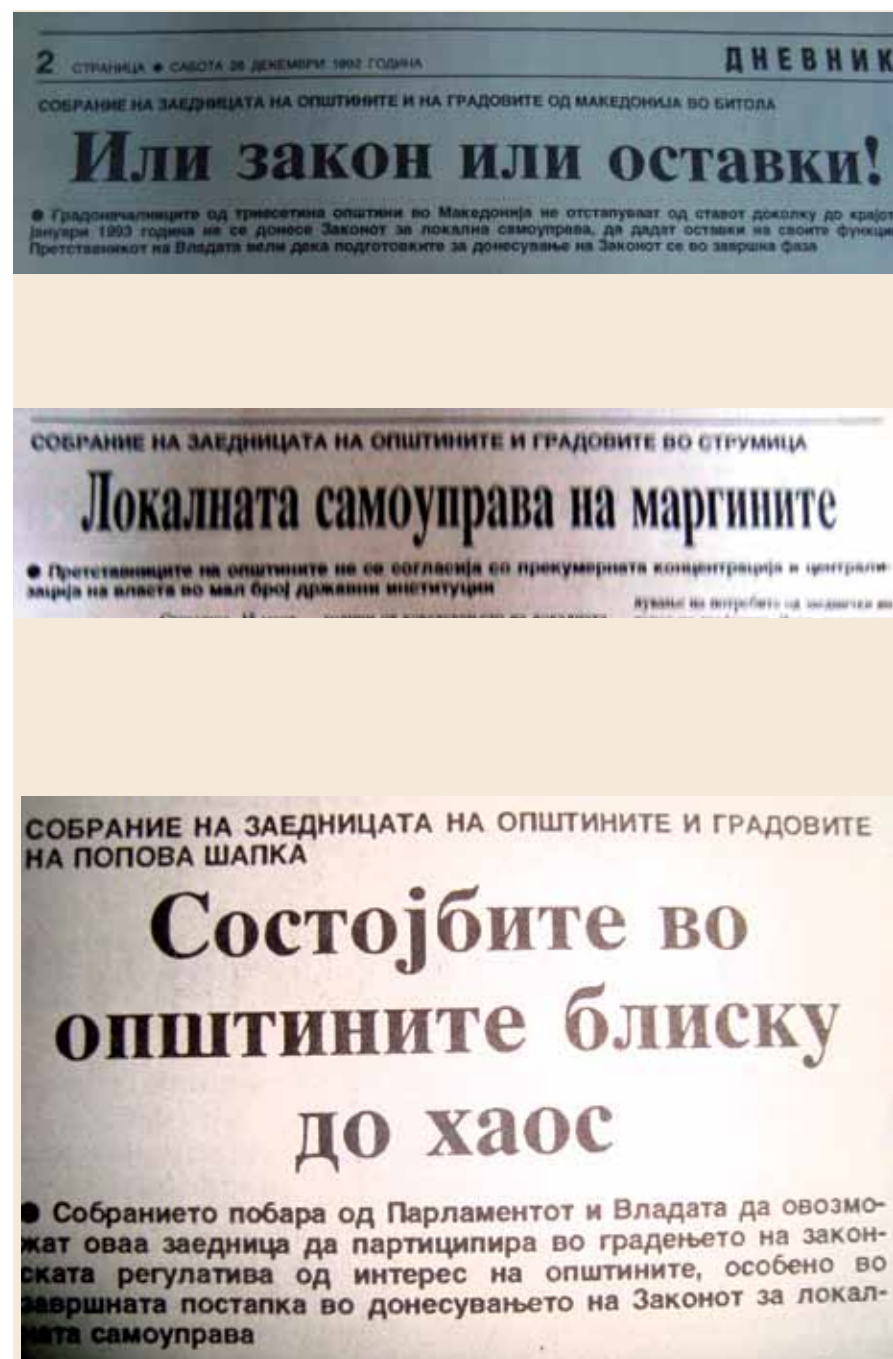
Во меѓувреме, Заедницата, следејќи го новиот политички контекст, ги раскинува врските со сојузните тела и органи во СФРЈ. На втората

седница на Собранието, одржано 29 јуни, 1992 година се усвојува Одлука и Препорака за престанување со учество во активностите на досегашната Постојана конференција на општини и градови на Југославија.

Новиот Закон за локална самоуправа, од 1 ноември, 1995 година, дефинира 123 општини и градот Скопје, со што значително влијае и на структурата на Заедницата, чие задолжително постоење и натаму е дефинирано во Законот. Статутот на ЗЕЛС се донесува врз основа на член 10 став 5 од Законот за локална самоуправа, објавен во Службен весник на РМ, бр.52/95, кој гласи: Единиците на локалната самоуправа се организираат во единствена Заедница на единици на локалната самоуправа на Република Македонија, заради размена на искуства и унапредување на локалната самоуправа.

Изборите во 1996 година, завршуваат со избор на 124 градоначалници и исто толку општински совети. Со Одлука од 12 ноември, 1996 година, Заедницата започнува со подготовки за усвојување измени во Статутот. Две години подоцна, во април, 1998 година, на Конститутивната седница на новата структура, Заедницата на општини и градови на Македонија се трансформира во единствена Заедница на единици на локална самоуправа на Република Македонија–ЗЕЛС. Од еднодомна станува дводомна, со таканаречен Дом на градоначалници, што ги обединува сите градоначалници и Дом на совети, чии членови се претседавачите на советите на општините и на град Скопје. Досегашното Претседателство на Заедницата се преименува во Постојан комитет кој ќе ја претставува Заедницата и е составен од Биро што секој Дом го предлага од своите

Седница на ЗОГМ, 1993

Владе Богдановски,
претседател на Собрание
на општина Центар,
Благоја Силјановски,
претседател на ЗОГМ
и на Собрание на
општина Охрид, и Пламен
Георгиевски
секретар на ЗОГМ и
генерален секретар на
ЗЕЛС во период 1991-
1999 година
(од лево кон десно)

редови, а брои вкупно 30 членови, по 15 од секој Дом. Претседателот на Домот на градоначалници е истовремено претседател на Постојаниот комитет и на ЗЕЛС, а претседателот на Домот на советите е потпретседател на Заедницата.

Последен претседател на ЗОГМ и координатор на работната група за подготовка на конститутивната седница е Благоја Силјановски. Првиот претседател на трансформираниот ЗЕЛС е Никола Ќурчев, градоначалник на општина Гевгелија, а потпретседател е Ламбе Арнаудов, претседавач со Советот на општина Охрид.

За поддршка на работата на телата и органите на ЗЕЛС се формираат консултативни и специјализирани тела-секции и тоа на главни архитекти, јавни комунални претпријатија, општински фондови за локални патишта, за фондовите и јавните претпријатија за уредување градежно земјиште, на јавните претпријатија за градски и приградски превоз и на месната самоуправа.

Седница на Постојаниот Комитет на ЗЕЛС, одржана на 23 јануари, 2004 година во Свети Николе. Александар Гештаковски, министер за локална самоуправа, Горан Ангелов, претседател на ЗЕЛС и градоначалник на општина Веница, и Имер Селмани, потпретседател на ЗЕЛС и градоначалник на општина Сарај (од лево кон десно)

Седница на Постојан комитет на ЗЕЛС, на 25 август, 2002 година.

Но, со новиот Закон за локална самоуправа голем дел од надлежностите остануваат централизирани, а притисокот за вистинска децентрализација расте.

„Нашата држава во тој период беше и една од најцентрализираните држави во Европа и градењето заеднички ставови не беше многу лесно. Се чувствуваа огромен притисок од меѓународната заедница за отпочнување со децентрализацијата во државата. Сето тоа, како и конфликтот што се случи во Македонија во 2001 година, ја отежнуваше работата на ЗЕЛС и во општините, но сепак ЗЕЛС ги спроведуваше зацртаните активности....Всушност тие беа почетоците на најголемиот проект – децентрализацијата, а ЗЕЛС беше фокусиран и на неговото институционално зајакнување и на уште една многу битна компонента, меѓународната соработка“, е забележано во меморијата на Горан Ангелов,

претседател на ЗЕЛС од 2000 до 2005 година, во чиј мандат се остварува втората структурна промена на Заедницата.

Новиот концепт на децентрализација, поставен врз основа на низа законски решенија, ги сведува претходните 124 општини на 84 единици на локална самоуправа и град Скопје. Заедницата не е веќе задолжителна форма на организирање на општините во согласност со Законот, останува како можност за што сите општински совети носат одлука за членство, а општините се нејзини членки како правни лица кои во структурата на Заедницата ги преставува градоначалникот. На тој начин, ЗЕЛС, за првпат се одвојува како независна и самостојна структура одвоена од

Седница на Дом на градоначалници, на 30 декември, 2002 година.
Имер Селмани, потпретседател на ЗЕЛС и градоначалник на општина Сарај,
Горан Ангелов, градоначалник на општина Винаца и претседател на ЗЕЛС,
Душица Перишиќ, извршен директор на ЗЕЛС, и Бранко Трајчевски, генерален секретар на ЗЕЛС (од лево кон десно)

Конститутивна седница
на Генерално собрание
на ЗЕЛС, одржана на
19 јули, 2000 година, во
Скопје

политичкиот систем во земјата, со статус на невладина организација, специфична по својот состав – чадор организација на правни лица, чии носители на статутарно дефинирани тела се избрани функционери на локалната самоуправа.

Оттука, почнува второто структурно рестројување на Заедницата и повторно измени на Статутот на ЗЕЛС. Заедницата го враќа еднодомниот систем на структура, составен од Собрание во кое градоначалниците, кои по функција ја претставуваат општината, се и негови членови. Постојаниот комитет се преименува во Управен одбор, составен од 15 градоначалници, избрани од Генералното собрание, чиј број се зголемува на 19 во 2005 година. Управниот одбор избира Претседателство, составено од претседател и двајца потпретседатели. Претседателот на Управниот одбор е и претседател на Заедницата. Надзорниот одбор е составен од пет членови-градоначалници, а досегашните одбори и секции ги заменуваат комисии, во кои членуваат градоначалници.

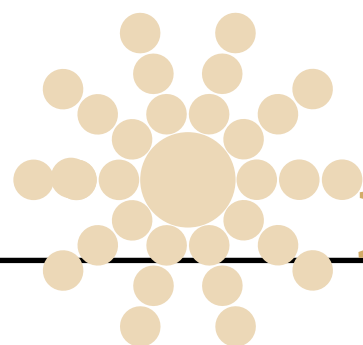
Со Статутот од 27 октомври, 2004 година, се воведува и двојазичен назив на Заедницата, а во службена употреба во работата на Заедницата е македонскиот јазик и неговото кирилско писмо, како и јазикот и неговото писмо на кој зборуваат најмалку 20% од граѓаните во Република Македонија.

Од декември, 2008 година се врши уште една статутарна интервенција со која се формира и Комитет на совети, составен од 12 претставници на советите на општините.

Работно претседателство на седница на Генерално собрание на ЗЕЛС, Љубомир Јанев, градоначалник на општина Кочани, Димитар Бузлески, градоначалник на општина Ресен, Горан Ангелов, градоначалник на општина Винаца, Сание Садику, градоначалник на општина Осломеј, Роберт Велков, градоначалник на општина Радовиш (од лево кон десно)

Извршна канцеларија на ЗЕЛС

Со Заедницата, секојдневно, управува извршен директор, претходно познато како секретар, кој раководи со работата на стручните и административно-технички служби и се грижи за целокупната работа на Заедницата. Бројноста на Стручната служба на ЗЕЛС во текот на постоењето варира, иако значителен период работи со два до три административно-технички работници.

„ЗЕЛС со двајца вработени и со простор од 16 метри квадратни, до завршувањето на мојот мандат, имаше 10 вработени и простории за нормално работење“, ја опиша Горан Ангелов стручната администрација и условите во кои безмалку таа работеше цел свој век.

Денес, ЗЕЛС има 17 вработени и сопствена „Кука на општините“ од илјада метри квадратни, изградена со околу 50 милиони денари поддршка од Европската агенција за реконструкција.

Пропорционално со зголемување на потребите на општините и на лепезата услуги што може да им се пружат на општините, расте и обемот на активности. Соодветно на создадените услови, организациски се прилагодува и Извршната канцеларија на ЗЕЛС, составена од две одделенија - за нормативно-правни, материјално-финански, административни работи и меѓународна соработка и за обука, односи со јавност, информатичка технологија и услужни дејности. Со одлука на Управниот одбор на ЗЕЛС, на седницата одржана на 10 ноември, 2011 година, формирани се три посебни организациски единици: Центар за обуки и стручно усовршување - ЗЕЛС ТРЕНИНГ ЦЕНТАР (ЗТЦ), Канцеларија за комуникација на ЗЕЛС во Брисел и Единица за поддршка на е-општини при ЗЕЛС (ЗЕПЕ). Од 2006-та, во Извршната канцеларија на ЗЕЛС, која ја раководи извршниот директор, се воведува и работно место - заменик извршен директор.

Основата на финансиската конструкција на ЗЕЛС е членарината, или некогашниот придонес кон „трошковникот за работа“ на Заедницата. „Општините и градовите на територијата на СР Македонија – членки на Заедницата на општините и градовите на Македонија учествуваат со 0. 50% од вкупно планираните буџетски средства предвидени со буџетот за 1972 година“, е запишано во првата Одлука за начинот на учество на општините и градовите на Македонија во трошковникот на Заедницата, усвоена на основачкото Собрание на 26 април, 1972 година. Денес, членарината се плаќа врз основа на дефиниран износ – 8 денари по жител.

Логото на ЗЕЛС, кое уште од 1972 година е опишано дека „содржи во средината круг со наврзани мали крукчиња со еднаква големина, распоредени со симетрични краци, почнувајќи од кругот што ги симболизираат општините и градовите. Кругот и крукчињата се со црвена боја“, останува и денес препознатливо во иста форма, но во окер боја.

Планирање и програма на активности

Од своето постоење, Заедницата работи врз основа на поставена годишна програма. „Собранијата на општини и градови и нивните органи, активирани со сите општествени чинители во општината, треба преку програмските форми на непосредна соработка во заедничкото анализирање на проблемите да придонесат во давање мислења и предлози за донесување квалитетни норми, што ќе обезбедат регулирање на нормативните функции на Републиката и на општината за изградување на општината во самостојна основна општествено-политичка заедница... Посебно место треба да заземат прашањата што ќе ја разработат постојната законодавна дејност на Републиката во остварување на сојузните и републички уставни амандмани во изградба на републичкото

Отворање на Куќата на општините на 7 март 2008 година во присуство на градоначалници претставници на Владата на Република Македонија и дипломатскиот кор во земјата.

Официјално отворање на Куќата на општините со поздравни обраќања од Оли Рен (еврокомесар за проширување на ЕУ), Габриела Коневска Трајковска (заменик на претседател на Влада задолжен за европски прашања) и Андреј Петров, претседател на ЗЕЛС и градоначалник на општина Карпош

законодавство ...“ Оттука, првата, произлезена од Основачкото собрание, наречена „Ориентациона програма“ ги содржи активностите околу уставните амандмани, усогласување со комуналниот систем, изградба на внатрешната структура на општината, инспекциските работи и контрола и надзор над законитоста, како и синхронизираното извршување на задачите во натамошниот стопански, урбано-комунален и станбен, културно-просветен и социјално здравствен развој на комуната (општината). За секоја активност од Ориентационата програма е даден опис на начин како да се реализира, а истата е поткрепена и со „Роковник“ со временска рамка за извршување на активностите, одговорно лице и институција која е поврзана со извршување на активността.

На тој воспоставен начин, Заедницата работи до 2001 година, од кога започнува примената на првиот дефиниран Стратешки план со насоки за работа за периодот 2001-2006 година и девет стратешки цели:

1. ЗЕЛС да стане моќно лоби на единиците на локалната самоуправа пред централната власт,
2. ЗЕЛС да прерасне во ефикасен центар за услуги на единиците на локална самоуправа,
3. ЗЕЛС да обезбеди организациска структура која е флексибилна и ефикасна во остварувањето на своите функции,
4. ЗЕЛС да стане финансиски стабилна асоцијација,
5. ЗЕЛС да работи на подобрувањето на способноста и знаењето на избраните функционери на локалната самоуправа за извршување на своите функции,

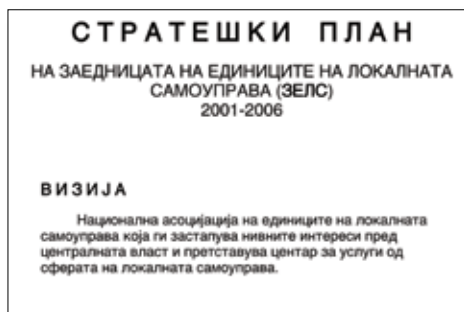
Седница на Комисија за рурален развој на ЗЕЛС, претседател Стојан Лазарев, градоначалник на општина Конче

- 6. ЗЕЛС да развие широка мрежа на соработка со меѓународни владини и невладини организации и асоцијации,**
- 7. ЗЕЛС да обезбеди постојана медиумска поддршка за афирмирање на своите цели и задачи,**
- 8. ЗЕЛС ќе развива мрежа на соработка со невладини организации во Република Македонија, и**
- 9. ЗЕЛС ќе се залага за заштита на правата на децата.**

Сето тоа во насока на исполнување на тогашната визија ЗЕЛС да биде „национална асоцијација на единиците на локалната самоуправа која ги застапува нивните интереси пред централната власт и претставува центар за услуги од сферата на локалната самоуправа“.

Постојаниот комитет во 2003-та носи заклучок за потреба од ажурирање на оригиналниот план, заради попрецизно одразување на големите промени во организацијата, како и на постигнатите остварувања на ЗЕЛС по усвојувањето на првичниот план. Согледувајќи дека ЗЕЛС го има издигнато својот имиџ кај своето членство, централната власт, меѓународните донатори и јавноста, раководството на ЗЕЛС увидува дека организацијата треба да се постави така што ќе обезбедува подобри услуги за членството, како и да го зголеми застапувањето на интересите на локалните власти пред централните органи и тела.

Измената е усвоена во февруари, 2004 година, со заклучок на телата на ЗЕЛС дека одредени цели се исполнети и од девет стануваат седум (отпаѓаат петата и деветтата точка, а другите се дополнуваат).

Во 2006 и 2011 година се носат вториот со четири стратешки цели и третиот со осум стратешки цели петгодишни стратешки планови на ЗЕЛС.

Градоначалниците планираат измени и дополнувања на стратешкиот план 2001 - 2006 на 9 декември 2003 година Маврово (стр. 24 и 25)

Во 2006-та, визијата на ЗЕЛС е „посветена на градење на систем на локална самоуправа по мерка на граѓаните, со единици на локалната самоуправа кои се успешни, ефикасни и финансиски независни.“

Стратешки цели се:

1. ЗЕЛС ќе ја има водечката улога во градењето и понатамошното усовршување на системот на локална самоуправа во Република Македонија;
2. ЗЕЛС ќе воспостави механизми за соодветно да одговори на потребите на сите членки;
3. ЗЕЛС ќе обезбеди финансиска одржливост/градење на дополнителни услуги;
4. ЗЕЛС ќе им помага на своите членки во пристапот до ЕУ фондовите - линк меѓу фондовите на ЕУ и ЕЛС.

Визијата во најновиот Стратешки план 2011-2015 е дека „ЗЕЛС е единствен претставник на единиците на локалната самоуправа, посветен на градење на силен систем по мерка на граѓаните, со членки кои се успешни, ефикасни, финансиски независни и со рамномерен степен на развој. ЗЕЛС подеднакво ги застапува единиците на локална самоуправа пред Владата на РМ, институциите на ЕУ и други меѓународни тела и организации со изградени партнерски односи“.

Сега, Стратешкиот план содржи осум цели, и тоа:

1. лобирање и градење капацитети за лобирање,
2. тековно решавање на проблеми на ЕЛС,
3. финансиска стабилност на општините,

4. воспоставување на систем за обука за претставници на ЕЛС,
5. поддршка за користење на претпристапни ЕУ фондови,
6. ажурност на комисиите на ЗЕЛС,
7. обезбедување на финансиска одржливост на ЗЕЛС и
8. зајакнати капацитети на стручната служба на ЗЕЛС.

Проект за модернизација во образованието 2006 година.

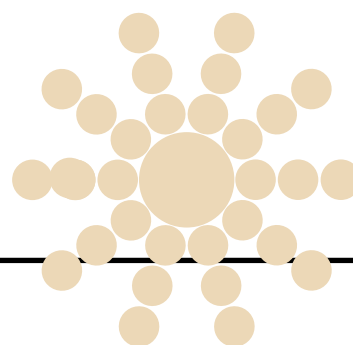

Проект за модернизација во образованието 2006 година.

Секој Стратешки план е составен од активности и очекувани резултати, а се спроведува преку детално разработен годишен Акциски план, разложен на одделни активности, одговорно лице за спроведување, индикатори што истите треба да ги постигнат, временска рамка и буџет, што се усвојува од Генералното собрание на ЗЕЛС.

Состанок на Комисијата за урбанизам на ЗЕЛС во проширен состав посветен на управување со градежно земјиште

Услуги

Начинот на дејствување на Заедницата се остварува преку различни форми.

„Во остварување на програмата за работа, Заедницата организира: советувања и друг вид собири со своето членство, работата на своите стални и повремени тела, издавачко-публицистичка информативна дејност, стручно усовршување на кадрите од членството на Заедницата, непосредна соработка со членовите, консултативни состаноци, непосредна соработка со органите и организациите од територијата на СР Македонија, општествено-политичка и друг вид соработка со органите на пошироките општествено-политички заедници, како и други форми на работа и активност“, е запишано во член 5 од Статутот на Заедницата усвоен на Основачкото собрание на ЗОГМ.

Застапување и лобирање

Застапување на интересите на членките на Заедницата преку предлагање, давање мислења, претставување на ставови, лобирање и анализи на законски решенија од интерес за општините, била и до денес останува примарна задача длабоко вкоренета во суштината на нејзиното постоење. ЗЕЛС остварува редовна комуникација со централните државни органи во областите во кои треба да се интервенира заради поефикасно спроведување на надлежностите на општините и заради стекнување надлежност, што по својата природа би требало да биде услуга што ја управува и сервисира општината.

Вклопувањето на децентрализацијата во сегашни рамки, во нов политики систем и надминување на недопрофилираните надлежности од првиот Закон за локална самоуправа, подразбираше активна и секојдневна

ангажираност на ЗЕЛС во донесувањето на четири клучни закони – за локална самоуправа, за територијална организација, за град Скопје и за финансирање на единиците на локалната самоуправа. Тоа повлече усогласување со измени и дополнување во други 40-тина закони, за да може овој процес да започне со реализација. Спроведувањето на децентрализација се одвиваше во две фази, а денес со огромна заложба на ЗЕЛС за создавање услови за исполнување на критериумите, 84 единици на локална самоуправа ги користат предностите и ги извршуваат обврските од втората фаза – фискална децентрализација.

Во 2003 година, ЗЕЛС и Владата на Република Македонија потпишаа Меморандум за соработка, со што се обврзаа заеднички да разговараат за клучните прашања што ги засегаат општините, од што произлезе и обврската секој законски и подзаконски акт што регулира активност на општината, задолжително претходно да биде поткрепен со мислење од страна на ЗЕЛС. Оттука произлегуваат и СИСТЕМАТИЗИРАНИТЕ СТАВОВИ како основа во преговорите меѓу Управниот одбор на ЗЕЛС и Премиерот

Потпишување на Меморандум за соработка меѓу ЗЕЛС и Влада на РМ на 5 март 2003 година

Средба на Управен одбор на ЗЕЛС и Влада на РМ

Конференција посветена на процесот на децентрализација во Република Македонија, одржана 2008 година.

Советувања меѓу министерствата и општините.

и соодветните министри, што по правило се случуваат најмалку еднаш годишно. Овој документ, што во просек содржи по 65 отворени прашања за локалната самоуправа со барање за интервенции во законите и подзаконските акти, е предмет на широка консултација меѓу општините, 13-те комисии (финансирање, урбанизам, комунални дејности, животна средина, образование, регионален развој, рурален развој, локален економски развој, општинска администрација, култура, енергетика, е-општина, здравство и социјална заштита) и 13 стручни мрежи на ЗЕЛС (европски прашања и фондови, територијални противпожарни единици, енергетика и енергетска ефикасност, управување со човечки ресурси, финансиски работници, образование, животна средина, правници, урбанисти, локален економски развој, информатичка технологија, односи со јавност, комунални редари).

Значајна позиција, за која ЗЕЛС подолго време се залагаше, беше и воспоставувањето на парламентарната Комисија за локална самоуправа во 2009 година, со што доби уште една инстанца за изнесување на своите предлози и решенија, овој пат во законодавниот дом на Република Македонија.

Информирање

Информирање на општините и на јавноста е зацртано од самото постоење на Заедницата, како задолжителна форма на објавување на сопствените ставови по одредени прашања, промоција на истите и запознавање на граѓаните со услугите што ги добиваат и начинот како да дојдат до нив и да ги користат во своето секојдневие. Првиот „Билтен“ на ЗЕЛС е отпечатен во 1972 година, пред сè, наменет за информирање на општините за заклучоците од новите случувања, појави, промени, мислења и одлуки поврзани со најновите законски предлози на сојузно и републичко ниво. Изданијата на билтените се печатат на матрица, чие умножување се

Првиот број на Гласилото на ЗЕЛС, април 1998 година.

врши во печатницата на град Скопје. Насловната страница е во две бои, црвена на амблемот на Заедницата поставен на сина подлога, заради што морало да се користи универзитетската печатница во рамки на Архитектонскиот факултет. Информациите кои стигнуваат до членките се речиси стенограмски – исцрпни, детални и суштински. Заради подобро информирање на членките и на јавноста преку тогашните средства за

Редовно информирање на јавноста по состаноците на УО на ЗЕЛС и Влада на РМ

Голем интерес на медиумите за соработката на ЗЕЛС со Комитетот на региони на ЕУ

информирање, во 1984-та, се формира посебна Секција за информирање, чија првенствена задача е да подготви информација што ќе се пласира до јавноста преку тогашниот медиумски простор.

Од април, 1998 година, ЗЕЛС комуницира со општините и јавноста преку месечно „Гласило“, а подоцна и преку неделна информација што електронски се доставува до сите општини, објавување најнови вести на интернет страницата, што за првпат беше поставена во 2001 година, а обновена во 2003-та и 2010 година. Грижата за информирање на јавноста за најновите случувања во локалната самоуправа, ЗЕЛС сега му ја има доверено на вработено лице во Извршната канцеларија – советник координатор за односи со јавност.

Специјализирани публикации – прирачници, брошури, водичи, каталози за конкретна надлежност и за промоција на општината стануваат основна алатка во примената на знаењето на општинската администрација и во истакнување на локалниот потенцијал, традиција, верувања, култура и вредности.

Заради подобрување на комуникацијата со граѓаните, ЗЕЛС помогна во остварување на законската обврска за формирање и поддршка на комисиите за односи со заедниците во општините каде најмалку 20% од населението во општината припаѓа на друга етничка заедница.

Градење на капацитетите на општините

Стручното усовршување и советување се формите што Заедницата ги користи од своето формирање за унапредување на знаењето и способностите на вработените во општините и на претставниците на локалната власт.

Терминот „обука“, односно во неговиот институционален облик во рамките на ЗЕЛС е од понов датум, кога влегува и како стратешка определба

Општинската администрација полага испит за стекнување со овластување за водење постапка за отуѓување и давање под закуп на градежно земјиште сопственост на РМ во просториите на ЗЕЛС

Советување за легализација на бесправно изградени објекти

Советување за
општинската
администрација

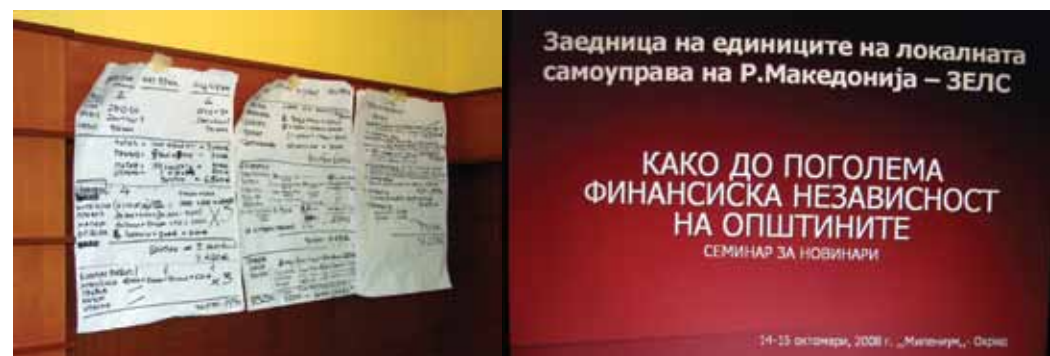

Развивање на
концептот на
работа на ЗТЦ -
ЗЕЛС тренинг
центар

на Заедницата од 2001 година. Во Правилникот за систематизација на работните места од 2003-та се предвидува и место советник координатор за обуки. Четири години подоцна прераснува во одделение со предвидени четири работни места. Од 2011 година, оваа посебна организациска единица се именува во ЗЕЛС Тренинг центар – ЗТЦ.

До 2011 година, формите за градење на капацитети се користат во согласност со строго наменски определени проектни активности, што во голема мера ги диктира донаторската организација што ги финансира. Поставувањето на системот за обука, како изворен механизам скроен на потребите на општините и воден на систематизиран начин започнува од 2010 година. На првата произлезена на овој начин Програма за обука на општинската администрација 2011-2012 година ѝ претходеа низа процеси на анализа и консултации со општините. Двомесечната активност преку која се посетија општините поединечно за детектирање на потребите за обука на локалната администрација, вклучувањето на 13-те мрежи на ЗЕЛС во нејзина финализација, како и широката консултација што следеше по доставување на крајниот документ, ја произведе двегодишната Програма за обука, составена од 50 тематски единици, распределени во 12 области. Се воведе и механизмот проверка на знаењето, со што се стекнува увид во слабостите и напредокот на способностите на општините во спроведување на локалните надлежности. Со Законот за градежно земјиште од февруари, 2011 година, за првпат ЗЕЛС е правно надлежен за организирање и спроведување обуки и испит на локалната администрација за стекнување со овластување за водење постапка за отуѓување и давање под закуп на градежно земјиште сопственост на Република Македонија.

Поставеноста на ЗТЦ, денес, се гледа како една од услугите достапна за општините, што ќе придонесе за финансиската независност на ЗЕЛС.

Саем на општини ЗЕЛС ЕКСПО

Втор саем на општини
ЗЕЛС ЕКСПО 2003

Нова форма, нов начин на комуникација со јавноста, типична и синонимски поврзана со денешниот ЗЕЛС е манифестацијата Саем на општини – ЗЕЛС ЕКСПО, што претставува и прва манифестација од ваков вид на територијата на земјите од Југоисточна Европа. На едно место, може да се дознае за развојот на општините, локалните развојни можности, за локалните услуги, да се договорат бизнис партнерства, да се добие увид во надлежностите на локалната власт и транспарентното работење на општините, да се учествува на панел презентации, дискусии и заеднички расправи и едновременно да се следат културно – уметничките настапи, да се оствари

Отворање на ЗЕЛС ЕКСПО во присуство на градоначалниците, претставници на Владата, дипломатскиот кор и меѓународната заедница во РМ

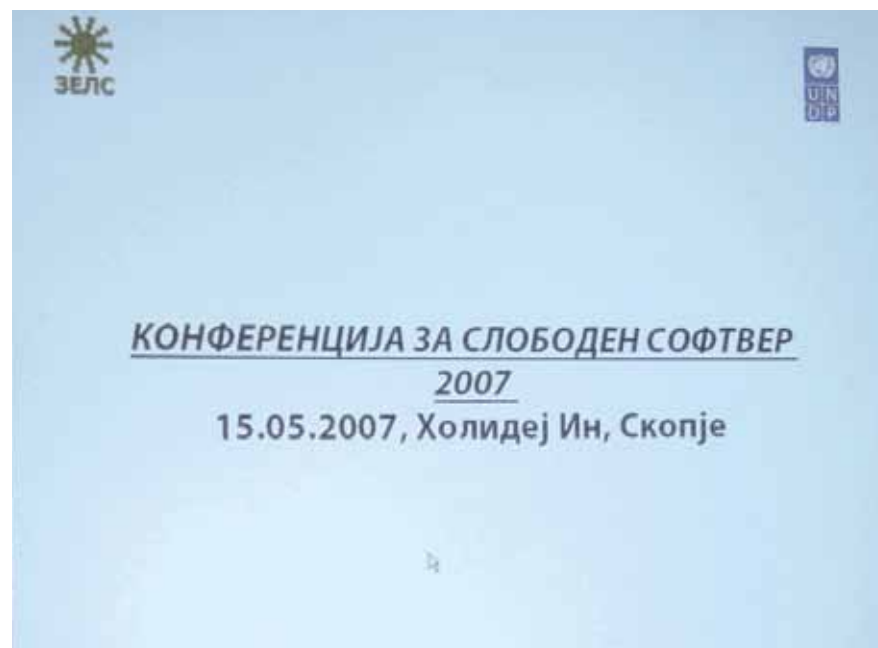
контакт со лидери од сите профили: градоначалници, членови на совети, претставници на централната власт и невладините организации, меѓународни донатори, деловни субјекти, да се дознае повеќе за идните планови, проекти и активности во општината и да се истакнат оригиналните и изворни занаетчиски мајсторства, единствениот препознатлив мелос и традицијата, карактеристични за нашата земја – Република Македонија.

ЗЕЛС ЕКСПО, првпат се одржа 2001-та година и секоја наредна втора година традиционално ги собира сите општини на едно место.

Е-услуги

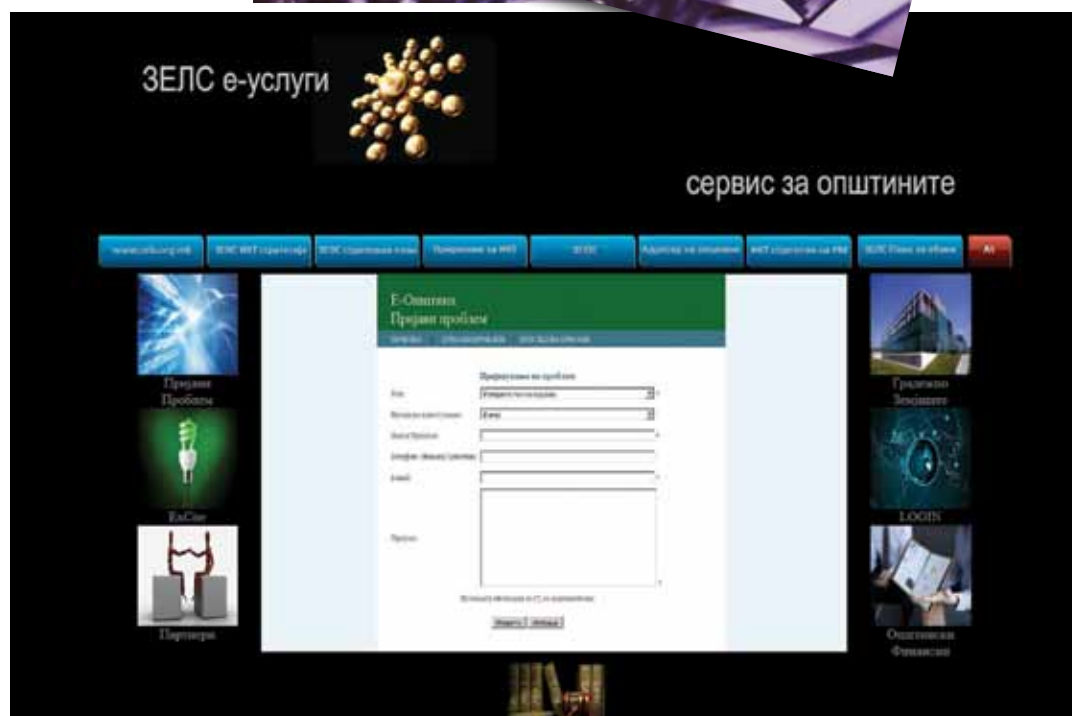
Современите текови и експанзивниот развој на информатичката технологија ја наметна најмладата достапна услуга за општините обезбедена преку ЗЕЛС - е-општина преку непрекинат пристап до електронски услуги што ќе го скрати времето на администрирање на услугите и ќе ја зголеми ефикасноста, транспарентноста и ефективноста на локално ниво. Визијата на ЗЕЛС е е-општини блиски до граѓаните, транспарентни и експедитивни.

Првите софтверските пакети веќе станаа применливи и достапни за општините – пријави проблем, следење на енергетска ефикасност, е-аукција и е-регистар за отуѓување и давање под закуп на градежно земјиште сопственост на Република Македонија. Истите се достапни за сите општини и се преземаат преку софтверскиот систем на ЗЕЛС. Новите електронски услуги го надминуваат јазот меѓу руралните и урбани општини, еднакво достапни за сите општини во Република Македонија. Преку споделување на стандардите и активно користење на информатичко-комуникациските технологии за зајакнување на граѓанскиот дијалог, испорака на високо квалитетни јавни услуги и

Градоначалниците на обука во областа на информатичко - комуникациската технологија во Талин, Естонија

Прва ЗЕЛС ИТ бршура на електронски услуги за општините

создавање ефективна администрација, општините со ЗЕЛС стануваат дел од европското семејство. Тежнењето е информациите и информациските системи да бидат постојано на располагање, лесно достапни и целосно прилагодени на потребите на општините. За општините, ЗЕЛС ќе го обезбеди и електронското издавање на градежни дозволи, ќе го стави на располагање електронскиот регистар за подземна инфраструктура, и многу други софтверски алатки. Едновременно, подготвените е-општини ќе можат се вклучат и во системот на електронски пристап и непречен пренос на податоци со другите институции.

Давајќи големо значење на активностите за развој на е-општини, се формира и посебна Единица за поддршка на е-општини (ЗЕПЕ) во рамки на Извршната канцеларија на ЗЕЛС.

Меѓународна соработка

Заедницата на општини и градови на Македонија активноста во меѓународната соработка ја поставува исклучиво преку збратимување на тогашните општини и градови со партнери од странство и ја развива како составен дел на единствената надворешна политика на Југославија. Во 1980-та се формира Одбор за меѓународна соработка, чија прва седница се одржува следната година. Одборот се грижи за спроведување на „заклучоците за поопштествување на демократизацијата на надворешната политика и меѓународна соработка“. Од списите на работата на Одборот се дознава дека Заедницата работи на анализи, дава препораки и предлага решенија за интензивирање на меѓународната соработка на општините и градовите со странство, како многу значајна и корисна за спроведување на стабилизационата политика во Републиката. Констатира

Меѓународна соработка на ЗЕЛС:

- Учество на седниците на Постојаниот комитет на Конгресот на локални и регионални власти на Совет на Европа
- Подготвителен состанок за конституирање на НАЛАС, каде ЗЕЛС е основач и членка
- Потпишан меморандум за соработка со асоцијации од регионот
- Билатерални средби со странски државници задолжени за регионалните и локални власти
- Средби со дипломатска и донаторска заедница во РМ

Писмо на ЗОГМ
упатено до Бутрос
Гали за прием
на Република
Македонија под
уставното име во
ОН, 1992

дека збратимувањата направени врз основа на тесен и конкретен интерес - културен, спортски, стопански го остваруваат вистинскиот карактер на воспоставените односи, им препорачува на општините и градовите, покрај нивната големина, како критериум за склучување соработка да ја имаат во вид и развојната димензија, а притоа ја нагласува потребата од перманентно анализирање на влијанието на странските партнери и што сакаат тие да остварат преку поставените врски.

На соработката со општините и градовите од странство се гледа како на придонес во развојот на економската соработка и поттикнување на извозот, ангажирање на домашни градежни и монтажерски организации во странство, зачувување на добрососедските односи во врска со состојбата на националните малцинства во европските,

прекуокеанските и земјите од неврзаниот свет, можност за решавање на проблемите со положбата и правата на работниците на привремена работа и престој во странство. Се нагласува дека за поттикнување на меѓународната соработка на општините и градовите во Македонија ќе се придонесе доколку процесот договарање и планирање на формите и содржината на соработката со странство се одвива преку формирање на заеднички тела во општините и градовите, кои, впрочем, и според Статутот имаат ваква надлежност. На пример, во 1986 година, Претседателството

Интензивна соработка со Европската Унија. Прва одржана сесија на Заедничкиот консултативен комитет меѓу РМ и ЕУ, претставуван преку Комитетот на регионите, одржан во Охрид, 2009 година

на ЗОГМ носи посебен Заклучок со кој дава поддршка за збратимување на општина Битола со општина Нитра од НР Чехословачка.

Позицијата и природата на меѓународната соработка на Заедницата се менува од 1992 година, кога ЗОГМ ја усвојува одлуката за истапување од членство во Постојаната конференција на општини и градови на Југославија. Заедницата, како правно лице, станува субјект во меѓународните односи, различно од тие што ги воспоставуваат општините и градовите. Првиот потег на гласност го прави во декември, 1992 година, кога упатува писмо до Бутрос Гали, генералниот секретар на Обединетите нации, за прием на Македонија под уставното име, истакнувајќи дека името на државата не може и не смее да биде пречка за членство на една земја во ОН.

Заедницата учествува на меѓународен семинар и конференција во Солун и Будимпешта, и ги остварува првите билатерални посети на Црна Гора, Бугарија, Швајцарија.

Во 1993 година, ЗОГМ испраќа писмо до генералниот секретар на Советот на Европа, со барање за добивање статус на набљудувач во Постојаниот комитет на Конгресот на локални и регионални власти. Заедницата презема низа чекори и остварува контакти со Постојаниот комитет на Конгресот, при што не изостануваат и директните посети и лобирања за стекнување со статус во најстарата политична паневропска организација. Република Македонија станува 38-ма членка на Советот на Европа на 9 ноември, 1995 година, а со тоа се отвора и можноста за директно учество во полн капацитет на Заедницата во Конгресот на локални и регионални власти. ЗЕЛС е застапен во Конгресот со три делегати и три заменици. По приемот на Републиката за полноправна членка во Советот на Европа, архивата на ЗЕЛС ја бележи измената во составот на делегацијата во 1996 година, кога место членот Лидија Лукарова, одборник во Собранието на општина Радовиш го именува Зоран Шапуриќ, претседател на Собранието

Градоначалниците и министерот за локална самоуправа во канцеларијата на ЗЕЛС и град Скопје во Брисел

Свечено оторање на Канцеларијата на ЗЕЛС и градот Скопје во Брисел 28 октомври 2010

на општина Кисела Вода, а за заменици – Љупчо Беличев, претседател на СО Кочани, Слободан Даневски, претседател на СО Свети Николе и Раде Алексовски, претседател на СО Крива Паланка.

Европската повелба за локална самоуправа, Македонија ја потпиша на 14 јуни, 1996 година, ја ратификува на 6 јуни, 1997-та, а стапи на сила од 1 ноември, 1997 година.

На Генералното собрание на Советот на европски регионални и локални власти (ЦЕМР), одржано во мај, 2003 година во Познањ, Полска, ЗЕЛС беше примена за полноправна членка на организацијата, која брои над 50 асоцијации на општини и региони.

Следната година, ЗЕЛС е една од основачите на Мрежата на асоцијации на локални власти од Југоисточна Европа (НАЛАС), формирана под покровителство на Конгресот на регионални и локални власти на Советот на Европа, во рамки на Пактот за стабилност. Подготовките за формирање на НАЛАС започнаа во 2001-та, во чии рамки за оформување на самата идеја, поставеност и функционирање, ЗЕЛС активно учествуваше. Во

ЕУ проект за отворање
36 граѓански центри.
Градоначалниците во
Данска, 2008 година.

2004 година членките на НАЛАС го усвоија Статутот во Стразбур, во 2005 –та е одржано првото Генерално собрание во Скопје, а во 2007 година, седиштето на НАЛАС се смести во Скопје.

Од 2008 година, е воспоставен партнерски однос со Европската унија, преку формирање Заеднички консултативен комитет (ЗКК) претставуван преку Комитетот на региони. Делегацијата, номинирана преку ЗЕЛС, се состои од 11 делегати и 11 заменици. Досега се одржани пет сесии на ЗКК, по две на годишно ниво. Првиот состанок на ЗКК, на кој Македонија беше домаќин, се одржа во 2009 година, во Охрид.

На 28 октомври, 2010 година, ЗЕЛС и градот Скопје отворија Канцеларија во престолнината на Европската унија – Брисел. Сместена во зградата на Советот на европските општини и региони, преку Канцеларијата се очекува да се воспостави директна и непосредна комуникација со органите и телата на Европската унија, да се унапреди членството во меѓународни организации, да се обезбеди поддршка на проекти од интерес на општините во Република Македонија и градот Скопје и да се овозможи директна соработка со другите претставништва на градови и региони од земјите-членки на Европската унија во Брисел.

ЗЕЛС во изминатиов период остварува и бројни билатерални соработки и посети. Дел од нив се потврдени со склучен Меморандум за соработка, како со Постојната конференција на општини и градови на Србија, Асоцијацијата на општини на Албанија и Собранието на општини на Словенија. Преку посетите и студиските патувања успеа да пренесе огромно искуство и најдобри практики на локално ниво во специфични и специјализирани области од спроведувањето на надлежностите на општините.

РЕЗИМЕ

Суштината на постоењето на единствената Заедница на локалните власти во Република Македонија во изминатите 40 години е иста, но различна.

Иста по целта за која е формирана – институционализација на гласот на општините без разлика на нивниот број и структура, но различна по начинот на дејствување зависно од политичкиот систем во кој таа живее.

Едногласноста и консензусот по прашањата од локално значење останува непроменливо начело на работа, без разлика на политичката, етничка и верска припадност.

Различна по видот на политичкиот систем во кој се развива, каде еднопартискиот политички систем го постави дејствувањето и иницијативноста на Заедницата диригирано и зависно од одлуките и активностите на федеративно ниво, а новиот плуралистички политички концепт несомнено бара независно дејствување по ставовите и барањата, произлезени од локалните власти во земјата.

На крајот, целта е да им служи на општините на патот на локалниот развој, а индиректно да се обезбедат подобри услуги и живот за граѓаните.

ЗЕЛС изразува посебна благодарност на меѓународната донаторска заедница во Република Македонија (УСАИД, СДЦ, ЕАР), која во измината декада ја препозна Заедницата како клучен фактор во спроведување на процесот на децентрализација во земјата и ѝ овозможи широка и несебична стручна и финансиска поддршка.

Донаторска конференција и соработка за поддршка на проекти за општините

РЕКОА ЗА ЗЕЛС

Коце Трајановски, претседател на ЗЕЛС и градоначалник на Град Скопје

„Големо е задоволство да си на чело на Заедница која слави Јубилеј -40 години од своето основање. За мене тоа претставува период на борба, издржливост, вложена огромна енергија, толерантност, разбирање, урамнотеженост и силна волја да се успее. Овој Јубилеј претставува значајно признание за ЗЕЛС, за нејзините успеси, моќта и силата што ја носи со себе. Прославата на 40-тиот роденден отвора простор да се направи ретроспектива на нејзиното досегашно дејствување, но и огромна одговорност за нејзиното натамошно дејствување .

Многумина можеби ќе бидат зачудени за четириесетгодишното опстојување на Заедницата. Но, токму оваа бројка е потврда дека демократските процеси отсекогаш биле издигнати на високо ниво во нашата земја. И во периодот кога живеевме во заедничка држава и потоа по осамостојувањето, демократијата претставува суштината на нашето живеење, а граѓанинот и неговите потреби, приоритет за власта. Сосема е нормално одредени активности во оваа сфера да имаат помал или поголем интензитет во одреден временски период, но суштината секогаш се задржува, да се подобри квалитетот на животот на граѓаните, или уште повеќе да се обезбедат услови тој непосредно да одлучува за важните прашања од заедничкото живеење.

Всушност и овој Јубилеј претставува потсетување за целиот тој процес на градење на децентрализиран систем, што го пребриди и периодот до деведесетите, кога имаше повторно централизирана власт, но и процутот на независноста на локалните власти од 1995 година, па наваму. Имаме разлики и во однос на територијалната опфатеност на општините, односно период кога постоеја 34 општини, па 123, за да денес оптималниот број изнесува, 85 единици на локална самоуправа. Мислам дека токму во изминатите седум години, ЗЕЛС во континуитет нижеше голем број на успеси, меѓу кои се и низата законски промени со кои се овозможи поголема финансиска независност на општините и воспоставување на поуспешна и правилна наплата на локалните даноци. Како најголем успех, може да го потенцирам донесувањето на законот со кој општините го добија на управување и градежното неизградено земјиште, со што се зголемува можноста за поинтензивно развивање на локалната економија. Но ЗЕЛС направи многу и на полето на зајакнувањето на капацитетите на општинската администрација, што е утврден како значаен приоритет и за следните години. Од огромна важност се и засилените активности, што ЗЕЛС ги прави на полето на

поддршката на своите членки за обезбедување на електронски услуги за граѓаните, односно во создавањето на е-општини, по европски терк.

Сметам дека, овој временски интервал од 40 години ни посочува дека улогата на Заедницата е сериозно сфатена, односно дека таа претставувала и претставува симбол на единство на сите општини и столб на локалната власт во земјава. Самиот факт на нејзино 40 годишно постоење, поддржување и градење ме охрабрува дека Заедницата никогаш не потклекнала, ниту, пак, ќе потклекне на било какви предизвици кои би го нарушиле нејзиниот углед и моќ. А тоа, пред се, е резултат на волјата на нејзините членки кои секогаш се залагаат за што поголемо развивање на децентрализациониот процес, префрлање на ингеренциите на локалната власт и обезбедување на поголемо учество на граѓаните во одлучувањето. Создавање на Заедница, во која се гради единството, во која приоритет и императив се интересите на граѓанинот, а не личните, политичките, верските или било какви други интереси.

Мислам дека во ЗЕЛС токму тоа е постигнато, независно што во секој период ќе има помалку или повеќе задоволни членки од постигнатото. Но тоа е суштината, да имаме постојана борба на идеи која ќе не води напред во што поголемо развивање на процесот на децентрализација и градењето на општини по европски стандарди, општини кои ќе бидат пример во регионот по ефикасност, ефективност, локален развој и транспарентно работење.

Навистина искрено го честитам 40-годишниот роденденот на ЗЕЛС и наедно го честитам Денот на ЗЕЛС и Денот на општините во земјата, 26 Април - датум кој во Статутот на ЗЕЛС е обележан како ден на создавањето на нашата Заедница.“

Зоран Дамјановски, потпретседател на ЗЕЛС и градоначалник на општина Куманово

„Како потпретседател на ЗЕЛС, активностите на Заедницата би ги поделил во три временски периоди: пред осамостојувањето на државата, во транзицијата и по територијалната поделба, кога ингеренциите на локалните власти доживуваат подем, кога расте и улогата на ЗЕЛС. Сакам да констатирам дека во времето на претходниот систем, децентрализацијата беше на највисоко ниво и тогашните ингеренциите на општините беа многу поголеми и позначајни во однос на одлучувањето за развојот на самата заедница. Целта на Заедницата на општините и градовите на Македонија можеше да направи линк помеѓу сите општини и тогашниот Извршен совет, односно Влада и законодавниот дом на Република Македонија, со што директно влијаела на адаптирање на законските регулативи за потребите на тогашните општини. По осамостојувањето имаме период на тотална централизација на власт и преземање на сите ингеренции од страна на подрачни единици на министерствата. Улогата на општините била занемарлива, односно чисто протоколарна. Тоа е најцрниот период во делување на Заедницата. По законските измени, кои беа промовирани со Уставот 2001 година, децентрализацијата, како основен столб на демократизацијата на општеството, беше во подем. Тоа се случи

со Законот за територијална поделба и изборите во 2005 година, кога локалната самоуправа ги презема ингеренциите во многу области од општественото живеење. Во тој период ЗЕЛС се зацврсти и доби поголема улога. Меѓутоа морам да го истакнам моето разочарување, од поголемото политичко влијание на централната власт врз градоначалниците, кои аналогно на тоа што се побројни и обезбедуваат поголема застапеност во Управниот одбор на ЗЕЛС, овозможуваат своевидно продирање на нејзините целите и врз локалната власт.

Не можам да ја занемарам улогата на ЗЕЛС во донесувањето на закони кои овозможија донекаде зголеми фискалниот капацитет на општините, и тоа со законите за зголемување на процентуалното зафаќање од ДДВ во полза на општините, за комуналните претпријатија, законот за легализација, за зголемување на приходите во однос на зголемување на такси за улично осветлување и воведување на данок на имот за правни субјекти. Но не можам, а да не го изразам моето незадоволство во однос на непочитувањето на договорите и одлуките што ги направивме во однос на фискалната децентрализација, за поголема финансиска стабилност на општините. Процентуалното зафаќање од ДДВ –то и од персоналниот данок во полза на општините, кај нас е драстично помало во однос на сите земји од регионот и пошироко. Ненавременото програмирање на буџетите и наменските дотации, особено во образованието, социјалата и културата, прават големи буџетски дупки во локалната самоуправа. Нашите барања и предлози до Министерството за финансии, не добиваат имплементација, најверојатно поради тешката економска криза во државата. ЗЕЛС мора да продолжи да се бори во оваа насока и треба да ги зацрта овие цели ,како императив, ако сакаме вистинска децентрализација и развивање на демократизацијата на општеството .

Како претседател на Североисточниот плански регион, сакам да кажам дека Законот за рамномерен регионален развој имаше тенденција да ја исправи историската „неправда“ од нееднаквото вложување во сите региони, но неговата имплементација не дава резултат. Треба да се оди насока на формирање на двостепено управување на локално ниво и формирање на органи и тела кои ќе имаат политичка основа. Формирањето на вакви региони, ќе овозможат обезбедување на средства од европски фондови, за зацврстување на економијата и подобрување на условите за живеење. А тоа е и смислата на децентрализацијата. Да го подобри квалитетот на животот на граѓаните, нивно непосредно учество во одлучувањето за прашања од заедницата.

На крајот како заклучок упатувам порака, дека ЗЕЛС треба да се избори за својот статус и да биде вистински партнер на Владата, за исклучиво застапување на проблемите на локалните заедници. Неопходно е да се размислува за статутарните проблеми на Заедницата, со што ќе се отфрли било какво влијание на политиката од централно ниво и треба да се дозволи ЗЕЛС да биде директно вклучен во преговорите со Владата и во Собранието во однос на донесувањето на законски и подзаконски акти, кои се од областа на децентрализацијата.

Го честитам Јубилејот на ЗЕЛС, посакувам уште многу долго да работи за интересите на општините и да ги оствари крајните цели за поголема финансиска независност на општините. “

Изет Меџити, потпретседател на ЗЕЛС и градоначалник на општина Чаир

„Чест и задоволство, верувам за секој е, да се биде дел од развојот на организација, каква што е ЗЕЛС. Работејќи врз принципите на независност, неполитизираност, рамноправност, достапност, лојалност и професионалност, ЗЕЛС успеа да прерасне во влијателна организација која одлично ги застапува интересите на локалните власти.

Во текот на двата мандата, во првиот како член на Управниот одбор на ЗЕЛС и во вториот како потпретседател на ЗЕЛС, во согласност со зацртаните заеднички програмски определби, како и обврските кои произлегуваат од Статутот на организацијата, успеавме единствени, значително да го подобриме функционирањето во сите сегменти од интерес на единиците на локалната самоуправа и процесот на децентрализација. Се разбира, овој процес воопшто не е лесен, туку бара голема упорност, аргументирање и убедување со централната

власт. Заложбите и упорноста вродија со плод. Децентрализацијата на власта оди во добар пат, се заокружуваат зацртаните фази и веќе евидентни се резултатите кои се однесуваат на целокупното подобрување на условите за развој на општините, подигање на нивото на одговорност на единиците на локалната самоуправа, усовршувањето на непосредното комуницирање со граѓаните и давањето на квалитетни услуги. Тенденцијата за понатамошно усовршување на овие процеси е присутна кај сите локални власти и се движи во нагорна линија. Општините во располагањето со поголеми надлежности добија можност и директно да влијаат на подигање на квалитетот на живот на граѓаните и зајакнување на локалната демократија.

Како резултат на овие напори, меѓу другото, треба да се истакнат и нашите достигнувања во однос на правичната и непристрасна застапеност на интересите на општините пред повисоките органи на централната власт: Владата, министерствата и други институции, потоа нашите бројни залагања и постојани контакти со претставници од различни меѓународни организации во и надвор од земјата, кои успешно влијаат за одржлива соработка и заеднички интерес за споделување на искуства и за реализација на заеднички проекти.

Да се биде член, а особено потпретседател во една организација како што е ЗЕЛС, за мене беше и ќе остане, не само задоволство за можностите кои се овозможуваат за подобрување на квалитетот на животот на самите граѓани, но и одговорност која ја прифатив со голема одговорност да ја остварам. “

**Љупчо Којчиноски, градоначалник на општина Дебарца,
во четири мандати 1996-**

„Градоначалник сум на општината Дебарца, во континуитет, четири мандати. Два мандати (1996-2005) како градоначалник на поранешната општина Белчишта, бидејќи со спојувањето со општина Мешеишта, со законските измени се формира нова единица на локалната самоуправа, општина Дебарца, чиј градоначалник сум во втор мандат. Во вршењето на оваа одговорна функција, активно соработувам со ЗЕЛС, која е наследник на поранешната Заедница на општините, како национална асоцијација која ги обединува сите 84 општини во земјава и градот Скопје, како нејзини членки.

ЗЕЛС во изминатиот период, одлучно ги застапува интересите на единиците на локалната самоуправа, афирмирајќи ги вредностите утврдени во Европската повелба за локалната самоуправа. Особено е значајна улогата на ЗЕЛС во процесот на децентрализацијата, кој започна да се имплементира со донесувањето на Законот за локалната самоуправа, од 2005 година. Со формирањето на комисии од сите сфери на децентрализацијата, ЗЕЛС практично ги обедини

сите интелектуални и технички капацитети на општините. Како градоначалник на рурална општина, посебно би ја потенцирал улогата на ЗЕЛС за руралниот развој и развојот на земјоделието, преку давање иницијативи и предлози до централната власт од страна на матичната комисија за рурален развој.

Денес, кога се слави јубилејот 40 години постоење, ЗЕЛС се наоѓа пред нови предизвици, со кои верувам успешно ќе се справиме во наредниот период. ЗЕЛС и општините, како нејзини членки, имаат капацитет да продолжат со реализација на зацртаните цели за развој на локалната демократија, со што ќе дадат активен придонес во напорите и залагањата на нашата земја за влез во Европската унија и во НАТО.“

**Славко Велевски, градоначалник на општина Могила,
во четири мандати 1996-**

„Со особено задоволство можам да истакнам дека со ЗЕЛС другарувам, комуницирам и имам успешна и плодна соработка, уште

од 1996 година, од првиот мој избор за градоначалник на општина Могила, па до денес, кога сè уште сум на истата функција.

Постоењето и работењето на ЗЕЛС во овој временски интервал, би го поделил на период што го опфаќа времето од 1997 година, по донесувањето на Законот за територијална поделба на Република Македонија и првите спроведени локални избори за избор на градоначалници и членови за советите на општините, во 1996 година. Ова е период кога локалната самоуправа во целост функционираше во директна зависност од централната власт, со голема финансиска зависност на единиците на локалната самоуправа кои располагаа со т.н. ограничени буџети, со многу малку надлежности и ингеренции. Тогаш ЗЕЛС функционираше како дводомен орган и имаше Дом на градоначалници и Дом на совети. Најголемата улога на ЗЕЛС во ова време се состоеше во изработката на нацрт- верзиите на статутите и деловниците на ЕЛС, кои беа од посебна важност за новоформираните општини.

Во периодот по локални избори, во 2000 година, сметам дека ЗЕЛС доживеа трансформација на организациската поставеност, особено што тоа е периодот кога се правеа првите чекори за почетокот на вистинска децентрализација. Периодот по децентрализацијата следи по спроведените локални избори, во 2005 година и новата територијална организација на општините во Република Македонија, кога бројот на општините се намали и голем број на надлежности и функции од централно се пренесоа на локално ниво, започна фискалната децентрализација и намалување на финансиска зависност на ЕЛС од централната власт. Општина Могила беше формирана во 1996 година, а новите општински граници ги доби со спојување и на поранешната општина Добрушево.

ЗЕЛС, денес, има значајна улога во целокупниот систем на локалната власт во земјава, особено во креирањето на законските одредби

кои се поврзани со функционирањето на локалната самоуправа и развивањето на процесот на децентрализација. ЗЕЛС за секоја општина претставува центар, каде градоначалниците ги изнесуваат сите предизвици со кои се соочуваат во процесот на спроведувањето на надлежностите и каде се креираат квалитетни решенија за нивно надминување. Секоја година имаме голем број на успешно излобириани успеси за локалните власти со што заеднички го креираме развојот на децентрализацијата во нашата земја.“

**Хазби Идризи, градоначалникот на
општина Боговиње 2000-2005 и 2009-**

„ЗЕЛС за време на своето функционирање придонесува за развојот на локалната демократија, а особено од 1996 година, со првата територијална поделба, ЗЕЛС игра исклучително важна улога за развојот на процесот и децентрализација во земјата, дава активен придонес на напорите и залагањата на нашата земја за влез во Европската унија и во НАТО.

Бидејќи бев активно вклучен во процесот на децентрализација, уште од самиот почеток, имавме многу сложени активности, минуваме тежок пат за да создадеме општина по мерка на граѓаните. Нови надлежности, недоволно обучена администрација, недоволни финансиски средства за поткрепа на добиените надлежности, односно одговорности, наследените долгови, се само дел од проблемите со кои се соочувавме во почетокот на првата декада на новиот милениум. Во овој тежок пат, како поддршка ни беше и ЗЕЛС, која што одлучно ги застапуваше интересите на ЕЛС пред централната власт. ЗЕЛС речиси две децении перманентно нè информира за сите ставови од централната власт кои беа во интерес на општината како институција и граѓаните како засегнати страни и истовремено ја почитуваше двојазичноста.

ЗЕЛС нè поттикнуваше во организирањето и усогласувањето на меѓусебната соработка на единиците на локалната самоуправа, утврдување на заедничките ставови на своите членки и покренување на иницијативи.

Јас како градоначалник, а воедно и член на Комисијата за финансии на општините при ЗЕЛС, ја честитам 40 годишнината и ѝ посакувам на Заедницата понатамошна успешна работа и соработка со сите општини од нашата земја. Ни останаа уште многу работа и мислиме дека поддршката на ЗЕЛС и натаму ни е неопходна.”

Невзат Бејта, министер за локална самоуправа на Република Македонија, 2011-

„Заедницата на единиците на локалната самоуправа (ЗЕЛС) е организација што на едно место ги собира сите општини од државата, од сите етнички и верски заедници.

Не е политичка партија, не застапува политички интереси, но е организација која треба да биде во услуга на општините и граѓаните. Како таква, таа треба да претставува заеднички глас на општините и преку неа да се претстават интересите на сите општини и да се отворат и разрешат нивните прашања.

Уште од самиот почеток на процесот на децентрализација, во 2005 година, бев во раководството на ЗЕЛС. Со заедничка работа и со поддршка на меѓународната заедница креиравме значајни политики за успешна децентрализација. Работата не беше воопшто лесна. Наидовме на бројни тешкотии и пречки. Еден од клучните фактори за постигнатите резултати беше заедничката визија и цел на сите членови на ЗЕЛС – да создадеме услови за развиени и одржливи

општини, кои ќе можат да одговорат на потребите на граѓаните и ќе им понудат подобри услови за живот. Друг фактор беше отворената и искрена комуникација со Владата, Собранието, невладиниот сектор, меѓународната заедница и граѓаните.

Со стабизирање на процесот на децентрализација, потребно е да се зајакне тесната соработка со централната власт. Министерството за локална самоуправа и ЗЕЛС имаат заеднички цели, но различни улоги. Понатамошниот долгорочен успех во постигнувањето на овие цели, нема да биде на задоволително ниво без тесна соработка и отворена комуникација. Јас верувам во тоа и подготвен сум за продуктивна соработка.

ЗЕЛС ѝ е потребен и на централна власт и на општините, а најмногу на граѓаните на Република Македонија.”

Методи Петровски, претседател на ЗЕЛС во период 1976-1978

„Благодарам што на 35-годишнината од основањето на ЗЕЛС се обрнува внимание на луѓето што го граделе темелот на оваа заедница. Ова го кажувам, затоа што секое отуѓување од минатото

значи и градење на неизвесна иднина, значи и сопствено негирање на она што сме денеска и со што ја задолжуваме иднината. Тогаш имаше забрзан стопански развој и ние бевме значаен фактор во општествениот живот во Република Македонија.

Сметам дека, денес, ЗЕЛС е во подем и е добро организирана. Внесува раздвигување во општините и израснува во фактор што допрва треба да се докажува. За мене не е важно колку таа е присутна во јавноста, туку колку е активно вклучена во реализацијата на барањата и интересите на граѓаните. Тоа треба да биде нејзин белег. Мислам дека со своето дејствување треба посмело да продолжи и да се ослободува од партиските интереси и влијанија. “

(преземено од Гласило на ЗЕЛС, печатено по повод 35 години постоење на ЗЕЛС)

Никола Ќурчиев, претседател на ЗЕЛС во периодот 1998-2000 година

„ Како градоначалник на општина Гевгелија, во мандатниот период 1996-2000 година, ја имав честа да бидам и претседател на ЗЕЛС. Тоа беше период на суштински промени во сферата на локалната самоуправа во Република Македонија, еден вид пресвртница во

работењето на општините. Всушност на крајот на 1996 година, по одржувањето на локалните избори, започна имплементацијата на новиот систем на локална самоуправа. Без никаква скромност, во име на сите градоначалници во тој мандат, ценам дека во буквална смисла тоа беше пионерски период на локалната самоуправа во РМ. ЗЕЛС, врз основите на претходната асоцијација на градови и општини која функционираше во претходниот комунален систем, се димензионираше согласно новиот концепт на управување со единиците на локалната самоуправа за брзо и кратко време го прифати тој предизвик, раководејќи се од новите општински надлежности, а учејќи ги искуствата на современите европски демократии, започна да размислува и работи на реформа или развој на штотуку прифатениот модел на локална самоуправа. И покрај сложеноста на состојбите во тој период општините беа подеднакво заинтересирани концептот да успее. Тие беа ослободени од идеолошките разлики кои природно ги донесе плурализмот, а тоа беше најсилната страна на ЗЕЛС - да биде клучен фактор во развојот на локалната самоуправа и релевантен партнер на Владата на РМ. Важно е што во тој период, користејќи го членството на РМ во Phare-Програмата на ЕУ, добар дел од општините, успешно се вклучија во Програмата и во проектите на Европската унија. Имавме интензивна и плодна соработка со Конгресот на локални и регионални власти при Советот на Европа (CLRAE), кој ни даваше силна поддршка на сите обиди кои ги правеше ЗЕЛС на планот за унапредување на локалната самоуправа.

Од денешна дистанца, тврдам дека уште во почетокот ЗЕЛС изгради добар имиџ кај домашната и меѓународната јавност, по што стана авторитет пред општините. Сметам дека тоа се должи на имплементацијата на извонредни практики во развојот на локалната самоуправа и децентрализацијата на власта. Во последните неколку години забележувам дека ЗЕЛС дали под некој суптилен притисок или

самоиницијативно или од сосема трети причини, како да го изгуби својот најголем квалитет и не е повеќе партнер на централната власт. Мислам дека премногу покорно ја прифати улогата на сервис, или владин инструмент во делот на локалната самоуправа. Тоа не е баш најсреќен избор, меѓутоа локалната самоуправа е навистина моќна вредност и јас сум убеден дека набрзо ЗЕЛС повторно ќе застане на свои нозе и на рамноправна основа ќе си ја врати улогата на партнер со централната власт. Можеби е и нормално секој процес да има свои подеми и падови, свои јаки и слаби страни, па со оглед на тоа што ЗЕЛС добро почна, последните години го искуси и периодот на условно речено самопотценување. Јас не само што посакувам туку сум и длабоко уверен дека како што се развива и јакне локалната самоуправа во државата така ќе се развива и зацврстува улогата на ЗЕЛС.“

Горан Ангелов, претседател на ЗЕЛС во периодот 2000-2005

„Периодот во кој бев претседател на ЗЕЛС, од декември 2000 година до мај 2005 година, можам да го окарактеризирам како најтурбулентниот, но можеби и најпродуктивниот период. Зошто?

Во тој период имавме неколку крупни настани кои ја креираа не само политиката на локалните власти, туку и иднината на Република Македонија. Периодот го одбележаа многу настани и збиднувања кои јас би ги поделил на четири крупни области.

Децентрализацијата е процес кој можам да го вбројам како една од најбитните работи кои се случуваа во тој временски распон. По усвојувањето на Стратегија за реформа на ЛС од страна на Владата на РМ во 1999 година, се започна со подготовка на неопходната законска материја која треба да овозможи почеток на децентрализација во земјата. Се донесе нов Закон за локална самоуправа, прв Закон за финансирање на локалната самоуправа, нов Закон за град Скопје, нов Закон за територијална организација на РМ, како и изменување и дополнување на повеќе од 40 постоечки закони кои се неопходни за почетокот на ДЕЦЕНТРАЛИЗАЦИЈАТА.

Политичките аспекти се многу интересни, бидејќи во тој период имавме промена на дури четири претседатели на Влада на РМ и двајца претседатели на држава, а ЗЕЛС имаше константни ставови во интерес на општините, без оглед кој се наоѓаше на позиција на претседател на Влада или претседател на држава. За прв пат, во текот на март, 2003 година, се потпиша Меморандум за соработка со Влада на РМ, со што и официјално ЗЕЛС стана преговарач со Владата за прашања поврзани со локалната самоуправа. Воениот конфликт во текот на 2001 година е настан кој направи сериозни пречки за почетокот на децентрализацијата, кој беше завршен со Охридскиот рамковен договор, кој покренала соодветна измени на Уставот на земјата, во областа на локалната самоуправа, со што на уставно ниво се зголемија надлежностите на општините. Новата територијална организација е настан кој покренала сериозни прашања од нејзина потреба или не и од тие причини, по референдумот за осамостојување во 1991 година, во 2004 година се организираше и

референдум за новата територијална организација, на кој граѓаните се изјаснуваа за или против новата територијална организација. Се донесе нов Закон, со што се намали бројот на единиците на локалната самоуправа од 124, на 85 ЕЛС.

Во текот на мојот мандат, се зголеми повеќекратно плаќањето на членарината, како основно средство за финансирање на истата., се изготви петгодишната Стратегија за работа на ЗЕЛС од 2001 до 2006 година и се организираше првиот и вториот Саем на општини ЗЕЛС-ЕКСПО, во тек на 2001 и 2003 година.

Во структурата на ЗЕЛС се формираа комисии кои се одговорни за одредени надлежности на општините. Овие комисии имаа серозна улога во секојдневната работа на ЗЕЛС и учествуваа во подготовката на законодавството со кое се изврши децентрализација на земјата. Во текот на 2004 година, се воведо албанскиот јазик, како втор работен јазик во секојдневната работа на ЗЕЛС. Се подготви нов Статут, каде се поедностави структурата на работа на ЗЕЛС, па така од дводомно Собрание се премина на еднодомно, каде само градоначалниците ги претставуваа ЕЛС, како што налага и Законот за локална самоуправа. Морам да истакнам дека сите одлуки во телата на ЗЕЛС беа носени со консензус, со што се надминаа партиските, етничките и други припадности на претставниците на локалните власти. Силата на ЗЕЛС доаѓаше од единството на неговите тела и структура, а ЗЕЛС зборуваа со силен и единствен глас.“

Меѓународниот план се карактеризира со активно учество во работата на сите тела на Конгресот на локални и регионални власти при Советот на Европа. Во повеќе наврати нашите делегати на седница на Генералното собрание на оваа значајна меѓународна организација беа известители за состојбата со децентрализацијата во регионот на Југоисточна Европа. Една од многу важните меѓународни активности, беше основањето на НАЛАС, во текот на 2004 година,

каде без никакви проблеми бевме потписници на основачкиот акт под нашето уставно име, Република Македонија. Имавме чест, прв претседател на НАЛАС да биде Македонец, а седиштето на секретаријатот -администрацијата на оваа значајна меѓународна институција да биде во Скопје. Во овој период сме примени и во Европската асоцијација на локални власти, како и во Светската организација на локални и регионални власт- ИУЛА.

На крајот сакам да им се заблагодарам на сите градоначалници, претставници на локалните власти и администрацијата на ЗЕЛС од тој период, за нивната искрена, несебична и напорна работа, без која денес тешко ќе имавме децентрализација. Посакувам ЗЕЛС да продолжи да биде вистински борец за правата на единиците на локалната самоуправа во земјава.“

Андреј Петров, претседател на ЗЕЛС 2005-2008 година

„Неспорен е фактот дека ЗЕЛС се етаблира во значаен и силен фактор за прашања што ја допираат локалната власт. Тоа е резултат на долгогодишен труд, напорна работа на многу претходни

градоначалници. Впечаток е дека трендот оди во нагорна линија.

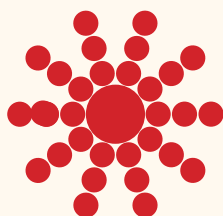
Силните општини, се сепак карактеристика на развиениот – западен свет, со свои приходи и блиски контакти со граѓаните. Свесни сме дека во изминативе 15-20 години практично ништо не се вложуваше во општините и тоа сега мора да се надомести со едно забрзано темпо. Јас сум еден од оние кои се согласуваат дека општините треба да бидат адекватни на граѓаните, а не на потребите на политиката. Треба да бидат функционални, ниту преголеми, ниту пак, да имаат само градоначалник, секретар и возач. Во секој случај помалите рурални општини треба да се подржат и да се вложат сите напори преку ЗЕЛС, Владата и меѓународните организации на патот на обезбедување на самоодржливост, а во тие рамки е и подготовката на Законот за меѓуопштинска соработка.

Најголем успех е што децентрализацијата тече, актуелноста не спласнува и претставува еден од најсуштинските процеси во државата насочени во полза на граѓаните. Тоа е нотирано и во Извештајот на Европската комисија, во делот каде се зборува дека децентрализацијата е еден од клучните процеси, а е нотирано и во изјавата на Стејт департментот при конституирањето на новата Влада. Нема отстапување од овој процес и треба да одиме напред без разлика на проблемите, што може да се надминат само во соработка со централната власт

Најголем успех според мене е единството на ЗЕЛС. Можеби единствена институција во државата која покажува како треба да се работи независно од политичката и етничката припадност, бидејќи соработуваме во интерес на нашите граѓани. ЗЕЛС се изгради во значаен фактор и партнер на Владата.“

(преземено од Гласило на ЗЕЛС, печатено по повод 35 години постоење на ЗЕЛС)

Методија Муратовски, секретар на ЗЕЛС од 1987-1989

„Како секретар на ЗЕЛС, започнав да работам некаде есента 1987 година, избран на Годишното собрание, кое се одржа во Кичево. По професија сум правник, а во Заедницата отидов по функцијата - главен републички управен инспектор. Морам да нагласам дека тогашната

организација на локалната самоуправа се разликува од денешниот ЗЕЛС и не можеме да ги споредуваме. Тогаш Заедницата броеше 35 члена, 34 општини и градот Скопје, а организацијата се состоеше од Собрание и одредени комисии кои работеа на неколку области од интерес на општините и локалната самоуправа. Интересно беше што тогашните општини претставуваа еден вид мали држави кои имаа претседател на Собрание на локалната самоуправа, како и управни органи, кои денес претставуваат централни органи, односно станаа со првата експертска Влада на тогашниот премиер, Никола Кљусев.

Во тоа време Заедницата соработуваше со заедници од другите републики од поранешна СФРЈ и со Постојаната конференција на општини и градови на Југославија. Тоа беше таканаречен Сојузен ЗЕЛС. Таа конференција бараше од нас мислења, предлози околу унапредувањето на работите на општините. Како заедница организиравме и советувања на ниво на републиката и на ниво на Југославија. Имавме многу заеднички средби, каде разменувавме искуства поврзани со локалната власт.

Ги следам активностите на денешниот ЗЕЛС и мислам дека организацијата е подобра и може многу да придонесе во креирањето на политиката на локалната власт. Иницијативата на ЗЕЛС за промени на Законот за комунални такси, за данок на имот, околу сопственоста на градежното земјиште да им припадне на општините, се доста добри активности од кои може да произлезат

одредени придобивки за општините. Сакам да истакнам дека во тоа време со градежното земјиште управуваа локалните самоуправи и тоа беше утврдено со Закон.

(преземено од Гласило на ЗЕЛС, печатено по повод 35 години постоење на ЗЕЛС)

Пламен Георгиевски, секретар на ЗОГМ и генерален секретар на ЗЕЛС, 1991-1999 година

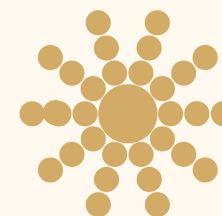
„Гледано од аспект на општествените промени во државата, ЗЕЛС е огледало на развојот на демократијата и на локалната самоуправа како важен демократски атрибут. Во периодот до деведесеттите години, пред плурализмот, тогашната Заедница на општини и градови, ги застапуваше интересите на општините, но во едни сосема поинакви околности. Од 1990 година, со плурализмот и осамостојувањето на Република Македонија, започна и процесот на осамостојување и јакнење на ЗЕЛС како независна и етаблирана организација. Тоа беа години на градење на сопствен идентитет и на пробивање на патот во меѓународните

институции, пред сè, во Советот на Европа, во Конгресот на локални и регионални власти. Во тоа време, ЗЕЛС, со своето учество на значајни меѓународни конференции, беше и промотор на независна Македонија, како демократска и модерна држава, отворена за европските вредности и добри практики. Подоцна, на тие принципи, пред сè, врз основа на Европската повелба за локална самоуправа, се градеше и новиот систем на локалната самоуправа во Република Македонија, со активно учество на ЗЕЛС, како единствен претставник на единиците на локалната самоуправа во Република Македонија.

Успехот на процесот на децентрализација во Република Македонија, кој што ја одбележа наредната декада, е резултат и на континуираното негување на единството на ЗЕЛС, што беше од голема вредност во градењето на партнерските односи и усогласувањето на ставовите со централната власт. Придобивка на вака воспоставените релации беше и Меморандумот за соработка на Владата со ЗЕЛС, потпишан 2003-та година, што во наредниот период ја издигна соработката на едно повисоко, институционално ниво. На општините во Република Македонија, но и на централната власт и во иднина им е потребна силна и единствена асоцијација која што ќе ги артикулира интересите на локалната самоуправа пред домашните институции, но и на меѓународен план, во институциите каде што Заедницата на единиците на Република Македонија успеа да се наметне како релевантен и респектабилен партнер за соработка и одличен промотор на Република Македонија во процесот на евроинтегрирањето.

Од се срце го честитам роденденот и посакувам успешна работа и во иднина, затоа што има уште многу предизвици пред нас, во кои што учеството на ЗЕЛС ќе биде неопходно.“

Бранко Трајчевски, генерален секретар на ЗЕЛС, 1998-2004 година

„Во 1998 година бев избран за Генерален секретар на ЗЕЛС. Врз основа на Законот за локална самоуправа од 1995 година, ЗЕЛС беше реконструиран. Тогаш постоеја 123 општини и градот Скопје. По локалните избори 1996

година, конституирано е дводомното Собрание на ЗЕЛС (Домот на градоначалниците и Домот на членовите на советите). Со новиот состав беше избран и првиот Постојан комитет на ЗЕЛС, во март 1998 година. Претседател на ЗЕЛС по функција беше претседателот на Домот на градоначалниците. Скромен тим, раководен од претседателот на ЗЕЛС, го изработи првиот Статут и деловниците за работа на Собранието на ЗЕЛС и Постојаниот комитет. Во согласност со тие документи, како и Законот за локална самоуправа, се конституираше ЗЕЛС како Асоцијација на единиците на локалната самоуправа на Република Македонија. Се сеќавам дека тоа беше извонредно значаен период во етаблирањето на ЗЕЛС, во земјава и во Европа. Особено во 1998 година претставници на ЗЕЛС, активно учествуваа во процесот на утврдување на потребата од реформа на системот на локалната самоуправа и определувањето на правците во кои таа ќе се одвива. Таквата позиција ги обединуваше членките на ЗЕЛС и тие секогаш беа единствени во заложбите и барањата пред централната власт. Политичката припадност на претставниците на општините немаше никакво влијание на заедничките одлуки. ЗЕЛС секогаш успеваше да ги надмине различните гледишта и да го најде патот до вистинските одлуки. Тој тренд на соработка и ставање на заедничкиот интерес над партиските и поединечните интереси продолжи и по локалните избори во 2000 година и

траеше до 2005 година. Меѓутоа мора да се потенцирам дека во тековното работење ЗЕЛС немаше да се одржи и развие во вистинска и моќна асоцијација, ако од самиот почеток не беше потпомогната од странски и меѓународни организации. “

(преземено од Гласило на ЗЕЛС, печатено по повод 35 години постоење на ЗЕЛС)

**Аиво Орав, амбасадор и шеф на
Делегацијата на ЕУ во РМ од 2012-**

„ЗЕЛС е единствениот застапник на интересите на општините во земјава. Од посебна важност е да се зачува и унапреди улогата и делотворноста на ЗЕЛС како клучен застапник и поборник за потребите и проблемите на општините. ЗЕЛС постави одличен пример во текот на различните фази од процесот на децентрализација, при што мнозинството од своите одлуки ги усвои преку консензус. ЗЕЛС се залага за дијалог: дијалог меѓу општините и централната власт и дијалог меѓу различни општини

во рамките на ЗЕЛС – големи и мали, урбани и рурални.

ЗЕЛС е и давател на услуги – и треба да продолжи со позитивните резултати во овој аспект. Мошне е важно општините да чувствуваат и знаат дека ЗЕЛС се грижи за нивните потреби, не само како застапник на нивните интереси пред централните институции, туку и во практика, со дистрибуција на информации и организирање обуки за општинскиот персонал.

Најголемата сила на ЗЕЛС, веројатно лежи во фактот што ЗЕЛС работи независно од партиските политики и не дозволува истите да влијаат врз одлуките што ги носи. Од посебно значење е да се зачува оваа непристрасност и единственост на ЗЕЛС, како и неговата финансиска и политичка независност. ЕУ ќе продолжи да го поддржува ЗЕЛС во иднина, исто како што го поддржуваше и досега.“

Пол Д. Волерс, амбасадор на САД во Република Македонија 2011-

„Би сакал да му одадам признание на ЗЕЛС за неговата непоколеблива поддршка на локалната самоуправа. ЗЕЛС е жив доказ дека заедничката желба да се зголемат стандардите на живеење, може да ги надмине разликите во политичката или етничката припадност, големината или географската локација, за да се фокусира на остварување на заедничките цели: економски развој, привлекување инвестиции и креирање работни места. Горд сум што можам да кажам дека Соединетите Американски Држави беа со ЗЕЛС на секој чекор од патот на процесот на децентрализација. Од 1999 година, обезбедивме еден милион американски долари директна поддршка на ЗЕЛС и над 25 милиони долари за олеснување на целокупниот процес на децентрализација.“

Татјана Фон Штајгер Вебер, шеф на Канцеларијата на Швајцарската агенција за соработка и развој (СДЦ) 2009 -

„ЗЕЛС е младешка и динамична организација. Во изминативе десет години, ЗЕЛС забележа брз развој и стана главен актер во поддршката на демократизацијата во Република Македонија. Причината е тоа што ЗЕЛС ја претставува сржта на една стабилна демократска држава, односно локалните општини. Швајцарија ја имаше честа да биде дел од патувањето на ЗЕЛС речиси една деценија. Нашата цел е да ја поддржиме Заедницата во нејзините заложби да биде гласот на нејзините членови, за тие да можат најдобро да им служат на своите граѓани. Така, нашата поддршка е насочена кон зајакнување на Заедницата, односно кон обезбедувањето дека сите засегнати страни во локалната власт – градоначалниците, советниците и персоналот од општините – се вклучени во процесот на креирање политики и давање услуги. Увидовме дека за оваа цел, „главниот двигател“ на Заедницата, односно оние кои им служат на своите членови, Секретаријатот на ЗЕЛС, треба дополнително да биде зајакнат. Швајцарија верува дека институционалната поддршка за Заедницата е одличен начин за да се исполни оваа цел, додека во исто време ѝ помага да ја имплементира нејзината моментална стратегија.

Со оглед на ова, горди сме што сме дел од патувањето на ЗЕЛС кон обезбедувањето подобра иднина за граѓаните на Република Македонија.“

ПРЕТСЕДАТЕЛ НА ЗЕЛС 1972-2012

1972-1974	Драгољуб Ставрев
1974-1976	Кочо Тулевски
1977-1978	Методија Петровски
1978-1980	Методи Антов
1980-1981	Стево Кулумов
1981-1982	Никола Апостолов
1982-1983	Климе Наневски
1983-1984	Блажо Делов
1984-1985	Трајче Лазаревски
1985-1986	Кирил Саревски
1986-1987	Данило Бакрачевски
1987-1988	Даме Силјановски
1988-1990	Драган Атанасовски
1991-1998	Благоја Силјановски
1998-2000	Никола Курчиев
2000-2005	Горан Ангелов
2005-2008	Андреј Петров
2008 -	Коце Трајановски

Извршен директор/генерален секретар 1972-2012

1972-1987	Љубомир Бабунски
1987-1989	Методија Муратовски
1990-1991	Томислав Стефковски
1991-1999	Пламен Георгиевски
1999-2004	Бранко Трајчевски
2001 -	Душица Перишиќ

АКРОНОМИ

ЗЕЛС	Заедница на единици на локална самоуправа на Република Македонија
ЗОГМ	Заедница на општии и градови на Македонија
ЕУ	Европска унија
ЕАР	Европска агенција за реконструкција
ЗТЦ	ЗЕЛС Тренинг центар
ЗЕПЕ	ЗЕЛС Единица за поддршка на е-општини
ЗКК	Заеднички консултативен комитет
РМ	Република Македонија
НАЛАС	Мрежа на асоцијациите на локални власти од Југоисточна Европа
НВО	Невладини организации
СО	Собрание на општина
СРМ	Социјалистичка Република Македонија
СФРЈ	Социјалистичка Федеративна Република Југославија
ЦЕМР	Совет на европски општини и региони
ЦК на СКМ	Централен комитет на Сојуз на комунисти на Македонија
РК на ССРНМ	Републичка Конференција на Сојуз на Социјалистичка Република на Македонија
УСАИД	Агенција за меѓународен развој на Соединети Американски Држави
СДЦ	Агенција за развој и соработка на Швајцарија

КОРИСТЕНА ДОКУМЕНТАЦИЈА

- ▶ Архива на ЗЕЛС
- ▶ Библиотекарен фонд на НУБМ „Климент Охридски“
- ▶ Фотографија на страница 12 од фотоархива на семејство Бабунски
- ▶ Фотографија на страница 17 од фотоархива на семејство Георгиевски

